

Economisch - Statistische Berichten

46e JAARGANG - 5 JULI 1961 - No. 2293

Het Economisch Instituut voor de Middenstand

vraagt voor spoedige indiensttreding

EEN WETENSCHAPPELIJK MEDEWERKER

voor de afd. economisch-sociologisch onderzoek.

Vereiste opleiding: doctoraal examen economie met keuzevak sociologie of doctoraal examen sociologie met keuzevak economie.

Gegadigden moeten in staat zijn zelfstandig wetenschappelijk onderzoekwerk te verrichten. Stylistische aanleg is gewenst.

EEN STATISTISCH ANALYST

Vereisten einddiploma Middelbare-school, diploma of vergoederde opleiding statistisch analyst, bij voorkeur met economische specialisatie.

Wiskundige aanleg en interesse. Enige jaren ervaring op wiskundig statistisch terrein strekt tot aanbeveling.

5-daagse werkweek.

Opname in pensioenregeling mogelijk.

Zij, die interesse hebben voor één dezer vacatures worden verzocht een uitvoerige schriftelijke sollicitatie met vermelding van leeftijd, opleiding en ervaring te richten aan de Directie, Neuhuyskade 94, Den Haag.

Financiering
en verzekering
van invoer-
uitvoer-
en
transito-zaken

R. MEES & ZONEN

ROTTERDAM



ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010 of 01800) 5 29 39. Administratie:
(010 of 01800) 3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: Drs. A. de Wit, Sleedoorn-
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010 of 01800) 18 36 32.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam. Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

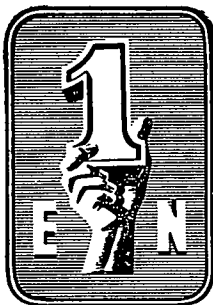
Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen
f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Postkantoor
Westzeedijk, Rotterdam-6.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010
of 01800) 6 93 00, toestel 1 of 3.

Advertentie-tarief f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.



EERSTE NEDERLANDSCHE

- PENSIOEN REGELINGEN
- RISICO - HERVERZEKERING
VAN PENSIOENFONDSEN

HOOFDKANTOOR
JOHAN DE WITTLAAN 50.
's-GRAVENHAGE
TEL. (070) 51.43.51
POSTADRES: POSTBUS 5

Van pyramide tot paddestoel

Vóór dé jongste oorlog werden vele verschijnselen gekarakteriseerd door een beeldgrafiek die de vorm had van een pyramide. Deze pyramide kon men waarnemen in de sfeer van de bevolkingsopbouw, de inkomensverdeling, de vermogensvorming, de ondernemingsgrootte enz. Weliswaar namen sommige pyramiden tegen het begin van de tweede wereldoorlog enigszins een peervorm aan, doch deze vervorming werd slechts als van tijdelijke aard beschouwd. Niemand kon vermoeden dat de maatschappelijke ontwikkeling zodanig zou zijn, dat het beeld van de pyramide in zijn tegendeel zou kunnen omslaan, zodat er een soort paddestoel zou ontstaan.

Bijgaand beeldgrafiekje geeft ons een indruk van de revolutionaire veranderingen in de structuur van de Amerikaanse inkomens, waarbij als steekjaren zijn gekozen 1929, 1960 en 1975¹⁾. In dit grafiekje is de waardeverandering van het geld geëlimineerd, doordat men alle inkomens heeft berekend op basis van de koopkracht van de dollar in 1960. Wat 1975 betreft is een prognose opgesteld, die wellicht aanvechtbaar is, doch die na het beeld van 1960 niet eens meer zo overdreven aandoet.

De grafiek leert ons dat in 1929, gemeten in de koopkracht van 1960, 67 pCt. van de Amerikaanse gezinnen of alleenstaanden minder dan \$ 3.000 per jaar verdiende, dat in 1960 dit percentage is gedaald tot 24 en dat in dezelfde periode het percentage der gezinnen met een inkomen hoger dan \$ 5.000 steeg van 13 tot 53. Bovendien wordt verwacht dat in 1975, wederom uitgedrukt in de koopkracht van 1960, bijna 70 pCt. van de Amerikaanse gezinnen meer dan \$ 5.000 zal verdienen.

¹⁾ Deze beeldgrafiek werd door Prof. Walter Mitchell Jr., directeur van de Society for Advancement of Management te New York, als lichtbeeld vertoond op enkele bijeenkomsten van het NIVE. Ik ben hem dankbaar dat hij haar ter publikatie afstond.

De gevolgen van deze „Umwertung aller Werte“ zijn nog nauwelijks te overzien. Marx, die als kind van zijn tijd nog in pyramiden dacht, zag een breder worden van de basis en een smaller worden van de top. De door hem voorspelde „Verelendung“ bij de basis en de inteelt aan de top, zouden op den duur gelijkheid op laag niveau brengen. Nu zien wij een toenemende mate van gelijkheid op hoog niveau, een gelijkheid die nog wordt versterkt door een progressie in de inkomstenbelasting, die ook in een land als de Verenigde Staten wordt toegepast.

Het getuigt van een zekere wijsheid dat men in de grafiek de inkomensstoppen, ver boven de \$ 10.000 per jaar, in de hoogste categorie heeft ondergebracht, waardoor toch nog een kleine onzuiverheid in het beeld van de paddestoel is geslopen. Het wordt de samenstellers van de grafiek gaarne vergeven. Zij schamen zich wellicht een beetje voor de hoge inkomens van filmsterren en baseballspelers.

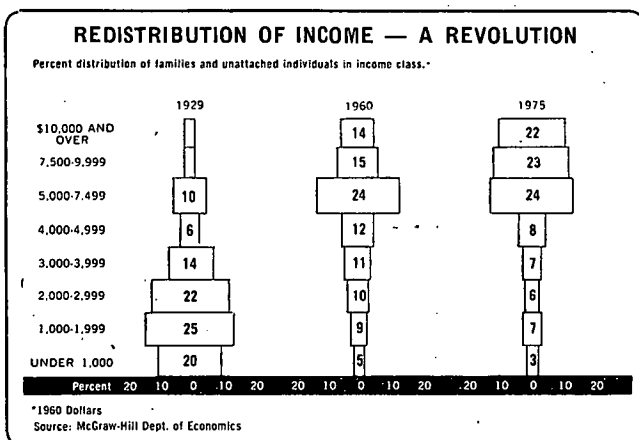
De fundamentele en snelle verandering in de inkomens-

structuur is een symptoom van de vooruitgang waarin wij op het ogenblik verkeren. Zij is een gevolg van de ontwikkeling van de maatschappij naar een hogere graad van schooling, produktie en welvaart. Ook kan worden gesproken van een spreiding van de cultuur over bredere volkslagen, niet alleen in de zin van het bezit van t.v.'s, auto's enz., doch ook in de betekenis van meer persoonlijkheidsvorming. Hierbij is het echter te betreuren dat het accent nog teveel ligt op het streven naar materieel bezit.

Hoe dit alles zij, de paddestoelgrafiek is een teken des tijds, een symbool van een nieuwe ontwikkeling op alle levensgebieden: produktie, consumptie, vrijetijdsbesteding enz., niet alleen in de Verenigde Staten doch ook in toenemende mate in Europa. Verstandig zijn diegenen, die hun daden mede laten bepalen door dit perspectief.

's-Gravenhage.

P. VAN ZUUREN.



INHOUD

| | |
|--|---|
| <p>Van pyramide tot paddestoel, door Drs. P. van Zuuren 659</p> <p>Belastingverlaging of belastingverschuiving, door Drs. E. L. Berg 660</p> <p>Vaste prijzen als object van theoretische beschouwing (III), door Dr. W. J. van de Woestijne 663</p> | <p style="text-align: right;">Blz.</p> <p>Produktiebeperking in de landbouw?, door Ir. C. J. Cleveringa met een naschrift van Drs. H. Schelhaas 665</p> <p>Een Amerikaans monetair rapport; oriënterende en inleidende beschouwingen, door Prof. Dr. H. M. H. A. van der Valk 670</p> <p>Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman 673</p> |
|--|---|

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.

Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;

J. van Tichelen; R. Van deputte; A. J. Vlerick.

Het Verbond van Nederlandsche Werkgevers heeft kort geleden, als alternatief van het zonder meer continueren van het huidige belastingregime, voorgesteld de wettelijke belastingverlaging per 1 juli 1961 in te voeren, doch gepaard te doen gaan met een verhoging van de indirecte belastingen, voldoende om de bestedingsimpuls van de inkomsten- en loonbelastingverlaging te compenseren. De uitgestelde belastingverlaging heeft evenwel tot doel voor alle loon- en inkomstenbelastingplichtigen een deel van de extra — door prijsstijging ontstane — belastingdruk weg te nemen. Hierbij is bewust de tariefstructuur ongewijzigd gelaten: het gaat niet om een verandering in de belastingdruk, doch om een verlaging. Het voorstel van het Verbond zou een verschuiving van de belastingdruk betekenen en wel ten gunste van de middelhoge en hoogste inkomensgroepen. Deze belasting„transactie” acht schrijver onaanvaardbaar. Op grond van overwegingen van niet economische aard hecht hij in beginsel grote waarde aan de in Nederland bestaande verhouding tussen directe en indirecte belastingen.

Belastingverlaging of belastingverschuiving

Het uitstel van de belastingverlaging.

Op 16 mei hebben de Minister en Staatssecretaris van Financiën aan de Tweede Kamer een Nota ¹⁾ aangeboden, waarin de datum van ingang van de verlaging der inkomsten- en loonbelastingtarieven tot een nader te bepalen tijdstip is uitgesteld. De reden dat de reeds in een wet ²⁾ vastgelegde belastingverlaging niet op 1 juli 1961 werd ingevoerd, is gelegen in de „oververhitte” economische situatie. Immers, de uit de belastingverlaging voortspruitende bestedingsimpuls zou bij de huidige volledige bezetting van het produktie-apparaat leiden tot prijsstijgingen en het is juist de niet gewilde, door (minder recente) *prijsstijgingen ontstane extra belastingdruk*, die de Regering met de wettelijk beloofde belastingverlaging wil wegnemen.

Men is het eens over het feit dat onze economie „oververhit” is en dat onder deze omstandigheden een belastingverlaging uitermate onverstandig zou zijn. Wat dat betreft heeft Nederland zijn les ³⁾ geleerd. Een andere zaak is, of de Minister van Financiën er verstandig aan heeft gedaan 1 juli 1961 als mogelijke datum van de belastingverlaging in het uitzicht te stellen. Onzes inziens leidde de te verwachten economische ontwikkeling enerzijds en het voornemen tot het voeren van een verantwoorde begrotingspolitiek anderzijds, tot de slotsom dat de Minister redelijkerwijze niet heeft kunnen verwachten dat hij in mei 1961 een belastingverlaging per 1 juli d.a.v. verantwoord zou achten ⁴⁾.

Intussen zal de Regering in elk geval dit najaar de definitieve datum van de belastingverlaging vaststellen, want zij meent dat „met betrekking tot de wettelijk tot stand gebrachte belastingverlagingen de eis van een juiste conjunctuurpolitiek de betekenis toekomt van het, binnen een beperkte periode, kiezen van het meest verantwoorde tijdstip, zomede ... dat, naarmate de tijd voortschrijdt, aan een verder uitstel nauwere grenzen zijn gesteld en daarvoor steeds zwaardere argumenten moeten worden

aangevoerd” ⁵⁾. Onvriendelijk geïnterpreteerd betekent deze zwaarwichtige zin dat de Minister van Financiën een minder juiste economische politiek mag voeren, naarmate een ongewenste situatie — een te hoge belastingdruk — langer duurt.

In feite loopt de Minister vooruit op een ontspanning van de Nederlandse economie, van welke ontspanning o.a. het doorwerken van de beperking van de investeringsafreke en van de vervroegde afschrijving, alsmede de revaluatie een oorzaak zullen kunnen vormen. Nu aldus aan een verder uitstel van de belastingverlaging nauwere grenzen zijn gesteld, zal de Regering aan de „vrijheid” van de loonpolitiek ook steeds nauwere grenzen moeten stellen om het land voor overbesteding te behoeden.

Alternatief.

Het Verbond van Nederlandsche Werkgevers heeft zijn misnoegen over het uitstel van de belastingverlaging duidelijk doen blijken ⁶⁾. Een „teleurstellende keuze”, aldus zijn mening. Het Verbond ziet als structurele fouten in de Nederlandse belastingen naar het inkomen:

- „a. het te hoge tarief; en
- b. de tariefsopbouw: de toch reeds absurde progressie heeft als nevengevolg dat zelfs zonder tariefswijziging met het nominale nationale inkomen de belastingdruk toeneemt”.

Met de wettelijke belastingverlaging zou intussen alleen iets aan het ad a. genoemde bezwaar tegemoet zijn gekomen; de *tariefsopbouw* wordt in de nieuwe wet, globaal gezien, gehandhaafd in die zin, dat de „snelheid” waarmee de stijging van het belastbaar inkomen tot een stijging van het belastingpercentage leidt, nagenoeg gelijk is gebleven. Dit wordt in de bij het voorstel tot belastingverlaging ingediende grafieken ⁷⁾ geïllustreerd door het nagenoeg evenwijdig lopen van de lijnen, die de marginale inkomstenbelastingpercentages bij het oude en het in te

¹⁾ Witte Kamerstuk, zitting 1960 - 1961, no. 6344, no. 1.

²⁾ De wet van 28 december 1960 (*Stb.* 569).

³⁾ Zie: „De les van dertig maanden”, Wiardi Beckman Stichting, 1959, blz. 18, 25.

⁴⁾ Zie: „Belastingverlaging en Miljoenennota 1961” in „E.-S.B.” van 26 oktober 1960.

⁵⁾ Nota no. 6344, blz. 2, 2e kolom, laatste alinea.

⁶⁾ In een artikel in „De Nederlandse Industrie”, 1 juni 1961, blz. 392.

⁷⁾ Witte Kamerstuk, zitting 1960 - 1961, no. 6101, no. 4, 5 en 6.

voeren tarief voorstellen (de verhoging van de vrijstellingen aan de voet daargelaten).

Met de „toch reeds absurde progressie” bedoelt het Verbond waarschijnlijk de zijns inziens absurde *snelheid* van progressie, een zaak waarover men van smaak kan verschillen. Het gesignaleerde nevengevolg, dat de belastingdruk bij een stijging van het (nominale) inkomen automatisch toeneemt, is in onze parlementaire democratie één der belangrijkste instrumenten van conjuncturele begrotingspolitiek: de weerstand die het openlijk met belastingtarieven manipuleren veroorzaakt, is voldoende aangetoond. De in te voeren belastingverlaging dient thans om de *ongewenste, duurzame verhoging* van de belastingdruk te elimineren.

Het Verbond van Nederlandsche Werkgevers stelt nu, als alternatief van het zonder meer continueren van het huidige belastingregime, de invoering van de wettelijke belastingverlaging per 1 juli 1961, gepaard met een verhoging van de indirecte belastingen, voldoende om de bestedingsimpuls van de inkomsten- en loonbelastingverlaging te compenseren (welke verhoging hierna gelijk zal worden gesteld aan het absolute bedrag van die verlaging, t.w. ongeveer f. 475 mln.). Deze verhoging van de indirecte belastingen is kennelijk niet bedoeld als een incidentele maatregel: „De verhouding tussen de druk van de directe en de indirecte belastingen is in ons land dermate scheefgetrokken, dat een correctie op die verhouding dringend geboden is. Als wij deze relatie vergelijken met bijv. die bij onze E.E.G.-partners, dan kan dat alleen leiden tot een versterking van de onderhavige noodzaak tot correctie”.

Directe versus indirecte belastingen.

De zin van de onderscheiding in (economisch) indirecte en directe belastingen — te weten in die belastingen, waarvan de druk afhankelijk is van de wijze waarop het inkomen besteed wordt en die, waarbij dat niet het geval is ⁸⁾ — berust op de onderstelling dat indirecte belastingen in de prijzen der produkten tot uiting komen, terwijl de directe belastingen het beschikbaar inkomen van de belastingplichtige verkleinen. De discussie over de juistheid van deze onderstelling is in volle gang. Wanneer de gevolgen van de belastingheffing bezien worden in het kader van de gehele economie en de invloed van de, met de belastingen gefinancierde, overheidsuitgaven op het economisch proces mede tot de belastingafwenteling worden gerekend, zal de onderscheiding tussen directe en indirecte belastingen veel van haar zin verliezen ⁹⁾.

Het is de vraag, of een dergelijke beschouwingwijze in dit verband zinvol is. Het is immers zo, dat de Overheid beslag legt op produktiefactoren door het doen van uitgaven, en niet door belastingheffing. De belastingheffing is een middel om zoveel koopkracht aan de economie te onttrekken, dat monetair- en betalingsbalansevenwicht niet worden verstoord. De overheidsuitgaven zouden heel goed gefinancierd kunnen worden uit geldschepping. Uitgaande van volledige bezetting — zoals thans actueel is — zou financiering door geldschepping resulteren in een dusdanige prijsstijging, dat de private sector afziet van een beroep op de produktiemiddelen, waarop de Overheid beslag heeft gelegd. Wanneer de overheidsuitgaven eenmaal door het parlement zijn geyoteerd en men vraagt

zich vervolgens af, welke financieringswijze de meest wenselijke zou zijn, dan kan men bij die keuze de gevolgen van de overheidsuitgaven buiten beschouwing laten ¹⁰⁾. Het probleem wordt daarmee iets minder gecompliceerd en de onderscheiding tussen indirecte en directe belastingen behoudt haar zin: de afwentelbaarheid van indirecte belastingen is afhankelijk van de vraag- en aanbodstructuur van het belaste goed; directe belastingen kunnen onder bepaalde omstandigheden niet of nauwelijks worden afgewenteld.

Nu zou het plezierig zijn wanneer de econoom een uitspraak kon doen over de superioriteit van directe belastingen boven indirecte of omgekeerd. Zo heeft o.a. Prof. Kreukniet ¹¹⁾ aangetoond dat een inkomstenbelasting superieur is boven een indirecte belasting, o.a.: omdat deze laatste de prijsstructuur verwingt: de consument krijgt dan niet de gelegenheid de belastingdruk op de voor hem minst schadelijke wijze over zijn diverse bestedingsmogelijkheden te verdelen. Intussen is deze theorie met succes bestreden ¹²⁾: uitgaande van een belastingloze situatie, veroorzaakt een inkomstenbelasting alleen minder schadelijke nevengevolgen dan een indirecte belasting bij gelijke opbrengst, wanneer het aanbod van arbeid in het geheel niet reageert op de daling van het netto-inkomen. Indien men aanneemt dat de heffing van een inkomstenbelasting leidt tot een daling (een daling die sterker is dan bij een indirecte belasting met gelijke opbrengst) van het arbeidsaanbod, kan men geen onvoorwaardelijke uitspraken doen omtrent de superioriteit van de ene belastingvorm boven de andere. Walker ¹²⁾ heeft naast het genoemde principiële bezwaar nog een reeks andere argumenten die hem de discussie over deze superioriteitskwestie steriel doen noemen.

Er is een reeks andere overwegingen die van belang zijn bij de keuze tussen directe en indirecte belastingen. Een sterk negatieve invloed van hoge directe belastingen op het niveau van sparen en investeren zou schadelijk zijn voor de economische groei. Het is geruststellend dat deze sterk ongunstige invloed in Nederland veelvuldiger in woorden dan in cijfers wordt teruggevonden; doch ook al worden de bedoelde beweringen niet door de cijfers bevestigd; toch is het noodzakelijk rekening te houden met de onlustgevoelens, die hoge directe belastingen bij vele belastingplichtigen oproepen: wij hebben dan te doen met een psychologische, en dus onmeetbare, „druk” van belastingen, een druk die invloed heeft op de rationaliteit van ’s mensen handelen.

Naast overwegingen van structuurpolitiek en psychologie kan men zijn keus laten bepalen door argumenten van sociale rechtvaardigheid, van heffingskosten etc. Argumenten van sociale politiek komen bijv. tot uiting in het bewust verwingen van de prijsstructuur door middelen als het heffen van een hoge accijns op alcoholica en het verlenen van subsidie (= het heffen van een negatieve indirecte belasting) op huishuur. Een belangrijk argument voor het heffen van indirecte belastingen vormen ook de relatief geringe materiële en psychologische „kosten”, waarmee een groot bedrag van dergelijke belastingen kan

¹⁰⁾ Vergelijk R. A. Musgrave: „The Theory of Public Finance”, 1959, blz. 227 t/m 231.

¹¹⁾ Prof. Dr. P. B. Kreukniet: „De algemene beginselen voor de heffing van de belastingen”, Preadvies voor de Vereniging van Belastingwetenschap, Geschrift no. 69, blz. 21, 22.

¹²⁾ D. Walker: „The Direct-Indirect Tax Problem: Fifteen Years of Controversy” in Public Finance/Finances Publiques, 1955, no. 2, blz. 153-177.

⁸⁾ U. K. Hicks: „Public Finance”, 1951, hfdst. IX.

⁹⁾ Vergelijk Prof. Dr. C. Goedhart: „Hoofdpijnen van de leer der Openbare Financien”, 1958, hfdst. IV, par. 3.

worden geheven. De consequenties van de keus tussen directe en indirecte belastingen voor de inkomensverdeling tenslotte komen hierna uitvoeriger aan de orde.

Vergelijking van de directe belastingdruk.

De hierboven geciteerde stelling van het Verbond van Nederlandsche Werkgevers, dat de verhouding van de druk der directe en indirecte belastingen in Nederland is scheefgetrokken, vooronderstelt een norm, die ons zegt, hoe de juiste verhouding tussen beide belastingvormen zou zijn. Een dergelijke norm bestaat niet, zodat men dan wel zijn toevlucht neemt tot een vergelijking in de tijd of een vergelijking tussen verschillende landen. Het Verbond suggereert in het hier besproken artikel dat dergelijke vergelijkingen tot een slotsom zouden moeten voeren, zonder echter deze vergelijkingen uit te voeren.

Een vergelijking in de tijd is gegeven in tabel 1; hieruit blijkt dat het aandeel van de directe belastingen in de totale belastingopbrengst relatief is toegenomen, iets wat gezien het progressieve karakter van de inkomsten- en loonbelasting en het steeds gestegen nationaal inkomen ook niet verwonderlijk is.

Verhouding tussen directe en indirecte belastingen in Nederland, uitgedrukt in pCt. van de het Rijk ten goede komende belastingopbrengst ¹³⁾

| | 1950 | 1951 | 1952 | 1953 | 1954 | 1955 |
|--|------|------|------|------|------|------|
| Kostprijsverhogende belastingen | 49,6 | 48,6 | 43,5 | 44,7 | 48,8 | 45,4 |
| Belastingen naar inkomens, vermogen en winst | 50,4 | 51,4 | 56,5 | 55,3 | 51,2 | 54,6 |
| | 1956 | 1957 | 1958 | 1959 | 1960 | 1961 |
| Kostprijsverhogende belastingen | 46,2 | 43,1 | 42,9 | 41,7 | 42,9 | 42,9 |
| Belastingen naar inkomens, vermogen en winst | 53,8 | 56,9 | 57,1 | 58,3 | 57,1 | 57,1 |

De t.z.t. in te voeren belastingverlaging van f. 475 mln. zal de verhouding tussen directe en indirecte belastingen brengen op 54,6 : 45,4. Wanneer deze belastingverlaging gepaard zou gaan met een even grote verhoging van de indirecte belastingen, dan zou deze verhouding worden gebracht op 51,6 : 48,4 ¹⁴⁾. Dezelfde cijfers vindt men voor het jaar 1951, doch deze constatering heeft slechts betekenis, indien die verhouding op andere dan historische gronden aantrekkelijker wordt geacht dan de huidige.

Een vergelijking van de verhouding tussen de Nederlandse directe en indirecte belastingen met die in enkele andere Europese landen vindt men in tabel 2.

Verhouding tussen directe en indirecte belastingen in pCt. van de totale belastingopbrengst in enkele Europese landen ¹⁵⁾

| | Direct | Indirect |
|---------------------------|--------|----------|
| Verenigd Koninkrijk | 54 | 46 |
| Nederland | 55 | 45 |
| West-Duitsland | 45 | 55 |
| België | 38 | 62 |
| Frankrijk | 34 | 66 |
| Italië | 22 | 78 |

¹³⁾ Bron: afgeleid voor de jaren 1950 t/m 1954: Miljoenennota 1957, bijlage 6, afgeleid voor de jaren 1955 t/m 1961: Miljoenennota 1961, bijlage 7.

¹⁴⁾ Afgezien van secundaire effecten van de belastingverlaging op de opbrengst van de indirecte belastingen alsmede van het feit, dat ook de Overheid meer indirecte belastingen moet betalen!

¹⁵⁾ Overgenomen uit E. B. Nortcliffe: „Common Market. Fiscal Systems”, 1960, blz. 78. De cijfers zijn globaal en niet gedateerd.

Nederland blijkt met Engeland relatief het grootste deel van de totale belastingopbrengst uit directe belastingen te verkrijgen; bij de overige landen ligt de verhouding in toenemende mate andersom. Het is in het bijzonder deze laatste kwestie die het Verbond op het oog heeft, wanneer het — met de E.E.G. in het zicht — pleit voor een verzwaring van de druk der indirecte belastingen in ons land. Hierbij kunnen — zonder dat daarmee de zaak bekeken is — twee aantekeningen worden gemaakt.

In de eerste plaats is de maté waarin de heffing van indirecte belastingen het prijsniveau verwringt — en daar gaat het in dezen om — niet alleen afhankelijk van de hoogte van die belastingen, doch in het bijzonder van de methode van restitutie van die belastingen bij uitvoer. Wat het laatste betreft is het Nederlandse cumulatieve systeem van omzetbelasting niet fraai, daar de berekening van het bij export te restitueren bedrag zeer moeilijk is. Zeker een voorstander van een belangrijke verhoging van de omzetbelasting zal gelukkiger zijn met de Franse „taxe sur la valeur ajoutée”, een niet-cumulatieve omzetbelasting, waarbij zich het probleem van restitutie bij export niet voordoet.

In de tweede plaats kan men stellen dat de druk van de directe belastingen zich nauwelijks in de prijsstructuur zal doen gevoelen; zo er sprake is van afwenteling en dus van kostprijsverhogende werking, zal dit tot uiting komen in een hoger zijn van het algemeen prijsniveau, hetgeen weerspiegeld wordt in de evenwichtswisselkoers ¹⁶⁾.

Belastingdruk en inkomensverdeling.

Met dat al kan uit het bovenstaande geen ondubbelzinnige keus worden gedaan. Op grond van de vraag welke belastingvorm de minst schadelijke nevengevolgen heeft, kan de economist de directe belastingen niet uitverkiesen boven de indirecte, of andersom. Een vergelijking in de tijd, alsmede een met onze buurlanden, suggereert een relatieve verlaging van de directe belastingen in Nederland, zonder dat deze vergelijkingen echter op zichzelf iets over de wenselijkheid van een dergelijke belastingverschuiving kunnen zeggen. Dat wij niettemin het voorstel van het Verbond van Nederlandsche Werkgevers onaanvaardbaar achten, vindt zijn oorsprong in de gevolgen die de realisering van dat voorstel op de inkomensverdeling zou hebben.

De uitgestelde belastingverlaging heeft tot doel voor alle loon- en inkomensbelastingplichtigen een deel van de extra — door prijsstijging ontstane — belastingdruk weg te nemen. Hierbij is bewust de tariefstructuur ongewijzigd gelaten ¹⁷⁾; het gaat niet om een *verandering* in de belastingdruk, doch om een *verlaging*. Het voorstel van het Verbond daartegen zou een verschuiving van de belastingdruk betekenen en wel ten gunste van de middelhoge en hoogste inkomensgroepen. De figuur zou immers zijn dat van alle belastingplichtigen het beschikbare inkomen toeneemt, doch dat het prijsniveau zou stijgen. Gegeven de omstandigheid dat een additioneel inkomen — hier de belastingverlaging — voor een geringer deel voor consumptie bestemd wordt, naarmate het bij een hoger inkomen wordt gevoegd, zouden de hoge inkomensklassen een relatieve vooruitgang boeken: de belastingverlaging die zij genieten is een functie van het *progressieve*

¹⁶⁾ Vergelijk Commissie Tinbergen: „Rapport ter zake van de uit de omzetbelasting voortvloeiende vraagstukken op de gemeenschappelijke markt”, 1953, blz. 38.

¹⁷⁾ De verhoogde vrijstelling aan de voet daargelaten.

Essentieel voor de ondernemingswijze produktie is de vrijheid van de ondernemer om zijn politiek overeenkomstig de marktverhoudingen te voeren. Het stelsel van de vaste prijs is voor fabrikanten zulk een reactie op een zeer bepaalde marktsituatie. Zij wensen daartoe de mogelijkheid. Het eigen merk van de handel is een reactie op een voor de handel ongewenste politiek van de fabrikant. Het komt voor in twee tegengestelde situaties, namelijk enerzijds om de concurrentie te verminderen, anderzijds om deze te doen toenemen. Aangezien de vaste prijs in principe geen invloed heeft op de „interstate commerce” en anderzijds tot functie heeft tot een werkzame concurrentie te komen, is in de E.E.G. geen aanleiding voor een verbodswetgeving krachtens art. 85, maar wel voor een misbruikwetgeving.

Uit de voorgaande artikelen is ons duidelijk geworden waarom de aandrang tot het instellen en handhaven van de politiek van vaste prijzen vaak van de handel uitgaat. Deze heeft er immers in de eerste plaats belang bij dat de optimale prijs niet beneden de integrale kosten daalt. In al die gevallen, en dat zijn, naar de ervaring en de theorie leert, de meeste, waarin de handel wat de verkoop-prijs betreft geen orde op eigen zaken kan stellen, roept men hier de fabrikant als ordebewaarder in. De fabrikant kan die functie vervullen onder het mits, dat overtreding van de prijsregels uitzondering blijft en dat het overtreden geen bewuste politiek van een min of meer grote of belangrijke groep van afnemers wordt. Met andere woorden, in het algemeen zal de fabrikant het systeem van vaste prijzen alleen kunnen en willen handhaven, indien dit systeem door de overgrote meerderheid van de handel wordt gewenst. Als de handel er zelf voor kan zorgen, dat de optimale prijs niet beneden de integrale kosten daalt, dan heeft de fabrikant geen belang om zich in deze strijd te mengen. Ook het bestaan van een wetgeving, die

(vervolg van blz. 662)

tarief, de belastingverhoging die zij betalen een functie van het *regressieve* tarief van de omzetbelasting¹⁸⁾. Voor de lage inkomensklassen ligt deze verhouding net andersom: het absolute bedrag van de belastingverlaging is klein, de belastingverhoging daarentegen belangrijk, omdat zij hun gehele inkomen (moeten) besteden aan het in prijs gestegen goederenpakket.

Met het bovenstaande wordt niet de verhoging van de indirecte belastingen als zodanig verworpen, doch slechts de door het Verbond voorgestelde en o.i. teleurstellende belasting „transactie”. Toch geloven wij dat uit bovenstaande internationale belastingdrukvergelijking in het licht van het bovenstaande nog een belangrijke conclusie kan worden getrokken. Wanneer wij namelijk de landen hebben gerangschikt naar de afnemende mate waarin de totale belastingopbrengst uit directe belastingen wordt verkregen en wij vervolgens die landen rangschikken naar

¹⁸⁾ Het tarief van de omzetbelasting is eerst progressief, doch wordt bij een steeds toenemend inkomen regressief.

Vaste prijzen als object van theoretische beschouwing

(III)

verkoop beneden kostprijs verbiedt, zoals in de Verenigde Staten de Robinson Patman Act en de Unfair Trade Laws, kan de noodzaak van de prijsbinding, resp. de nadelen, van een verbod daarvan, verminderen.

Ook is het duidelijk geworden, dat het eigenlijk een zeer vergaande stilering is om van „het” systeem van de vaste prijs te spreken. Er zijn haast evenveel systemen als er feitelijke situaties zijn. Reeds de onderscheiding vrije prijs, geadviseerde prijs en gebonden prijs houdt een vergaande stilering in. Er zijn geadviseerde prijzen, die rigoreus door belanghebbenden worden nageleefd en gebonden prijzen, die over een breed gebied worden overtreden. Er zijn volkomen vrije prijzen, die door de concurrentie overal in het land praktisch even hoog zijn, bijv. voor eieren en zout. Anderzijds zijn er algemeen ontboden vaste prijzen, die eveneens door de concurrentie van geval tot geval, en niet alleen van winkel tot winkel, verschillen. De concurrentie kan dus zowel het een als het ander bewerkstelligen.

Omdat zowel de noodzaak als de gevolgen van de vaste

de toenemende mate, waarin de inkomensverdeling onge-lijk is, dan lijkt het zeer waarschijnlijk dat de volgorde dezelfde zou zijn. Het is zinvol beide verschijnselen in onderling verband te zien: in de westerse economische organisatie vormen de progressieve belastingen verreweg het belangrijkste middel om tot een gelijkere en o.i. rechtvaardigere inkomensverdeling te geraken. Het zeer omvangrijke systeem van sociale verzekeringen in Frankrijk — een systeem dat bedoeld is om een herverdeling van het inkomen te bewerkstelligen — blijkt in de praktijk weinig reële betekenis te hebben, daar het vrijwel geheel uit indirecte belastingen wordt gefinancierd¹⁹⁾. Het is dan ook deze overweging van — het zij toegegeven — niet economische aard, die ons ertoe brengt in beginsel grote waarde te hechten aan de bestaande verhouding tussen directe en indirecte belastingen in Nederland.

¹⁹⁾ 's-Gravenhage.

E. L. BERG.

¹⁹⁾ W. C. Peterson: „The Welfare State in France”, 1960, hfdst. IV.

prijs van situatie tot situatie verschillen, is het begrijpelijk, dat een fabrikant soms voor een deel van zijn produkten een detailprijs vaststelt en voor een ander deel prijzen adviseert of die vrijlaat. Ook kan door een verandering in de structuur van de afzet een fabrikant genoopt worden een jarenlang gehandhaafd systeem van vaste prijzen los te laten, dan wel tot dit systeem overgaan. Wat de fabrikant dan ook in dezen wenst, is, al naar de marktsituatie, de vaste detailprijs te kunnen vaststellen. Hij wenst dus de vrijheid dit te doen of niet te doen en in die zin zou een verbod van vaste prijzen een aantasten van zijn vrijheid zijn om die politiek toe te passen die, gegeven de feitelijke marktsituatie, voor hem het meest rationeel is. Kenmerkend voor de ondernemingsgewijze produktie is, dat de ondernemer zijn politiek aan kan passen aan de marktsituatie, terwijl de wetgever hier alleen ingrijpt, indien daardoor kennelijk algemene belangen van voldoende importantie worden geschaad. In die zin past het recht om detailprijzen vast te stellen bij de ondernemingsgewijze produktie. Het is namelijk een reactie van de fabrikant op bepaalde marktsituaties.



Keren wij ons thans tot de detaillist, dan zien wij dat deze in principe de mogelijkheid heeft het artikel *al dan niet* in zijn assortiment op te nemen *zoals hem dat wordt aangeboden*. Past een artikel technisch of commercieel niet in zijn assortiment, dan zijn er in principe twee mogelijkheden. De detaillist neemt dan het artikel niet op, of hij tracht door onderhandeling met de fabrikant tot een verandering van het artikel of de condities te komen. Als een belangrijk deel van de handel een bepaald verlangen heeft ten aanzien van al dan niet vaste prijzen, dan zal de fabrikant daar rekening mee moeten houden.

Eén van de theoretisch en praktisch meest interessante reacties van de handel op ongewenste condities van de fabrikant is de introductie van het eigen handelaarsmerk. Hierdoor toch onttrekt de handel zich aan de prijspolitiek van de fabrikant, voor zover deze de detailprijzen betreft. Ten aanzien van de vaste prijs vinden wij het eigen merk in twee tegengestelde gevallen. Enerzijds vinden wij het eigen merk daar, waar de fabrikant de detailprijzen vaststelt en handhaaft, anderzijds vinden wij het eigen merk juist daar, waar de fabrikant geen detailprijzen vaststelt of deze niet weet te handhaven. In beide gevallen is het eigen merk een verzet tegen de fabrikantenpolitiek.

In het geval van vaste prijzen dient het eigen merk van de handel om een prijsconcurrentie te voeren, die met het fabrikantenartikel niet mogelijk is. In het geval van merkartikelen met vrije prijzen, resp. als de fabrikant zijn vastgestelde prijs niet weet te handhaven, dient het eigen merk om de handel aan de te scherpe prijsconcurrentie met het fabrikantenmerkartikel te onttrekken. Deze beide vormen van eigen-merkpolitiek resp. gericht op een vergroting en een vermindering van de concurrentie, dient men goed te onderscheiden. Zij vormen een reactie op vaste resp. vrije prijzen.



Tot slot willen wij nog enkele opmerkingen maken over de vastgestelde prijs en het E.E.G.-verdrag. Het gaat hier speciaal om art. 85. Juridisch geeft dit artikel verschillende puzzels. Wij geven hier eerst het desbetreffende deel van art. 85. Dit luidt als volgt:

„Onverenigbaar met de gemeenschappelijke markt en verbo-

den zijn alle overeenkomsten tussen ondernemingen, alle besluiten van ondernemersverenigingen en alle onderling afgestemde feitelijke gedragingen, welke de handel tussen de lidstaten ongunstig kunnen beïnvloeden en ertoe strekken of ten gevolge hebben dat de mededinging binnen de gemeenschappelijke markt wordt verhinderd, beperkt of vervalst en met name die welke bestaan in:

a. het rechtstreeks of zijdelings bepalen van de aan- of verkoopprijzen of van andere contractuele voorwaarden;”

Sommigen trekken hieruit de conclusie, dat de vastgestelde prijs hiermee in feite reeds onwettig verklaard zou zijn, aangezien in Nederland verdragen boven wetten gaan. Dit juridische probleem laten wij aan juristen over. Wel menen wij aandacht te moeten vragen voor twee elementen, die blijkbaar als voorwaarden zijn gesteld, namelijk:

a. het gaat om de handel tussen de lidstaten, dus om de „interstate commerce”;

b. het gaat om het verhinderen, beperken of vervalsen van de concurrentie.

Wat de „interstate commerce” betreft, dient opgemerkt te worden, dat de vaste prijs steeds uitgedrukt is in een nationale valuta en dus principieel de handel binnen een land beïnvloedt en niet de handel tussen de staten. Alleen in bijzondere gevallen zal dan ook van de vaste prijs invloed op de „interstate commerce” te verwachten zijn.

Wat de beperking of vervalsing van de concurrentie betreft, moet van theoretische zijde allereerst worden opgemerkt, dat men hier onder concurrentie een redelijke of werkzame concurrentie dient te verstaan. Voorwaarde daartoe is niet alleen dat de prijs optimaal is, maar dat bovendien bij die optimale prijs de integrale kosten minstens gedekt moeten zijn.

Onze analyse heeft evenwel geleerd, dat de optimale prijs bij homogene concurrentie en dus bij het merkartikel met vrije prijs in strijd kan komen met de eis, dat de integrale kosten gedekt worden. Als dat het geval is, hebben wij niet met een redelijke en werkzame concurrentie te maken. De vaste prijs dient in dat geval niet om de concurrentie te vervalsen of te verhinderen, maar is juist een van de middelen die aangewend kunnen worden om tot redelijke concurrentieverhoudingen te komen. Voor zover de vaste prijs dit effect heeft, kan dus niet gesteld worden, dat daarbij sprake zou zijn van een beperken of vervalsen van de concurrentie. Eerder is het tegendeel het geval.

Een generiek verbod van de vaste prijs zou een van de middelen om tot redelijke concurrentieverhoudingen te komen uitschakelen en dus met de bedoelingen van het verdrag in strijd zijn. Bovendien zou ’n generiek verbod ertoe leiden, dat het bedrijfsleven andere middelen zou toepassen om ervoor te zorgen, dat de optimale prijs niet beneden de integrale kosten komt te liggen. Deze andere middelen zullen evenwel voor de nationale en internationale autoriteiten minder grijpbaar zijn.

Slechts in die gevallen waar door de vaste prijs de concurrentie zo zeer beperkt zou zijn, dat de prijs ver boven de integrale kosten zou komen te liggen, resp. waar als gevolg van de vaste prijs de integrale kosten onmatig zouden worden verhoogd, is er sprake van een misbruik, waartegen vanuit het algemeen belang, nationaal en internationaal, maatregelen gewenst kunnen zijn.

Op die gronden meen ik dan ook, dat er in Nederland en in de E.E.G. wel plaats is voor een misbruikwetgeving ten aanzien van de vaste prijs, maar niet voor een generiek verbod.

Amsterdam,

Dr. W. J. VAN DE WOESTIJNE.

Productiebepierking in de landbouw?

Onder deze titel (zonder vraagteken) gaf Drs. H. Schelhaas in „E.-S.B.”¹⁾ een analyse van de oorzaken van de crisis in de landbouw in het algemeen en van die in de zuivel in het bijzonder, alsmede een therapie. Een herlezing van de ruim drie jaren geleden, eveneens in „E.-S.B.”, verschenen publikatie²⁾ ³⁾ over precies hetzelfde onderwerp van dezelfde schrijver geeft aanleiding tot interessante vergelijkingen.

Wij zullen ons beperken tot het weergeven van slechts enkele punten, die de grote tegenstellingen in de opvattingen van de schrijver destijds en thans aangaande de oorzaken van de zuivelcrisis en de meest gewenste therapie kunnen illustreren.

Gewijzigde opvattingen sinds 1958.

In 1958 werd naast een onbevredigende afzet de sterke kostprijsstijging van de melk als de voornaamste oorzaak van de zuivelcrisis aangegeven²⁾. Thans zou als een van de voornaamste oorzaken de calculatie van de boer gelden, die — noodgedwongen — de marginale kosten stelt tegenover de gemiddelde opbrengst¹⁾.

In 1958 werd met betrekking tot de meeste der op dat ogenblik aangeprezen middelen ter sanering van de verhoudingen in de melkveehouderij terughoudendheid t.a.v. de te verwachten resultaten door de schrijver op zijn plaats geacht.

„Zo belooft *productiebepierking* bepaald geen gouden bergen. Het totale aanbod van zuivelprodukten van ons land is in het geheel van de wereldmarkt niet groot en een iets inkrimpende melkproduktie in ons land zal de internationale markt en de daar te behalen prijzen nauwelijks beïnvloeden. Bovendien is van inkrimping der melkproduktie eerder een kostprijsverhoging dan een kostprijsverlaging te verwachten. . . . Voorts is het doorvoeren van een productiebepierking geen eenvoudige zaak. Een eendeloze administratieve rompslomp zou nodig zijn om haar te effectueren”³⁾.

Thans¹⁾ wordt een doorbreking van deze onjuiste gang van zaken slechts mogelijk geacht door een regeling die een stringente afremming van de melkproduktie per bedrijf tot gevolg zou hebben. Over de hieruit voortvloeiende kostprijsverhoging wordt met geen woord meer gerept, terwijl het aanbevolen systeem van een soort gestaffelde uitbetaling van de melkprijs thans administratief uitvoerbaar wordt geacht.

In 1958 werd betoogd dat de landbouw evenals elke grote industrie over een omvangrijk research-apparaat dient te beschikken, dat dagelijks met de modernste middelen zoekt naar besparingen bij de posten arbeid en grondstof. De werkelijke economische vooruitgang in het verleden werd steeds gedragen door wetenschap en techniek, of scherper omlind door het toepassen van technische en wetenschappelijke vindingen. De melkveehouderij zal op technisch terrein over de meest moderne hulpmiddelen dienen te beschikken³⁾.

Thans wordt geconstateerd dat velerlei officiële instan-

¹⁾ „Productiebepierking in de landbouw” in „E.-S.B.” van 31 mei 1961.

²⁾ „Crisis in de zuivel; een analyse” in „E.-S.B.” van 26 februari 1958.

³⁾ „Crisis in de zuivel; een therapie?” in „E.-S.B.” van 12 maart 1958.

ties (landbouwvoorlichtingsdienst, cultuurtechnische dienst, research-instituten) met succes actief zijn om de produktiviteit in de landbouw te vergroten en dat de landbouwers een grotere bereidheid tonen vreemd vermogen tot dit doel aan te trekken. Deze activiteiten en middelen zouden volgens schrijver thans echter efficiënter in andere bedrijfstakken kunnen worden aangewend. Het nalaten van vele cultuurtechnische werken wordt bijv. als een gunstig gevolg van de aanbevolen therapie gezien¹⁾.

Op zich zelf kan men respect hebben voor het feit dat iemand, die ook in andere publikaties blijkt heeft gegeven een zeer ruime visie op deze ingewikkelde materie te hebben, voldoende geestelijke mobiliteit bezit om een eertijds ingenomen standpunt volledig te herzien. Het is echter te betreuren dat de schrijver onder verwijzing naar zijn publikaties in 1958 geen motivering heeft gegeven van de salto mortale die hij in deze drie jaren heeft gemaakt. De uitdrukking „salto mortale” dient in dit verband letterlijk te worden opgevat omdat de thans door de schrijver voorgestelde therapie voor de zuivelcrisis onzes inziens nationaal economisch niet minder dan een ramp zou betekenen.

Zijn er in deze drie jaren grote veranderingen in de zuivelwereld opgetreden die een dergelijke ingrijpende wijziging van standpunt rechtvaardigen? De wanverhouding tussen vraag en aanbod dreigt inderdaad zowel nationaal als internationaal groter in plaats van geringer te worden zodat er aanleiding is de bezwaren van de overproduktie een zwaarder accent te geven en met meer kracht naar een oplossing van dit probleem te zoeken. Anderzijds zijn juist in deze drie jaren door onderzoek en praktijk ook zeer grote vorderingen gemaakt op het gebied van de mogelijkheden tot verhoging van de arbeidsproduktiviteit en verlaging van de kostprijs op de melkveehouderijbedrijven.

Bij het pogen een nieuwe keuze te maken uit de verschillende mogelijkheden om de zuivelcrisis te temperen of zo mogelijk op te heffen zal met beide ontwikkelingen rekening dienen te worden gehouden. De betekenis van de nieuwe ontwikkeling op het gebied van de produktietechniek op het melkveehouderijbedrijf voor de hoeveelheid geproduceerde melk per bedrijf is door de schrijver vermeld, maar die voor de kostprijsverlaging van de melk is bij zijn keuzebepaling van een therapie, althans in zijn laatste publikatie¹⁾, volkomen genegeerd.

De melkveehouderij van ambacht tot moderne onderneming.

Vóór 1940 werd in ons land de melkveehouderij vrijwel uitgeoefend als een ambacht. Naast het handgereedschap was de maaimachine voor het oogsten van wintervoer destijds de enige belangrijke bijdrage tot de opvoering van de arbeidsproduktiviteit. Aangezien deze machine het werk van losse seizoenarbeiders geheel of gedeeltelijk overnam, had deze vorm van mechanisatie geen invloed op de bedrijfsstructuur.

Hetzelfde kan, hoewel in mindere mate, gezegd worden van de gedurende de laatste tien jaren ter beschikking gekomen grotere, duurere en meer arbeidbesparende oogstmachines (hooipersen, maaikneuzers enz.). Zoals de schrijver zelf in 1958 constateerde lenen deze werktuigen zich zeer goed voor gemeenschappelijk gebruik of loon-

werk, zodat een rationele toepassing ook mogelijk is op bedrijven met een te geringe produktie-omvang om deze machines op elk bedrijf afzonderlijk voldoende draaiuren te laten maken. De hieruit resulterende arbeidbesparing komt voornamelijk ten goede aan de zeer lange werktijden van de boer, zijn gezinsleden en zijn eventuele losse of vaste arbeidskrachten, die tijdens de oogstperiode voorheen werden en nog worden gemaakt. De bedrijfsstructuur wordt ook hierdoor nauwelijks beïnvloed, uitgezonderd de hogere cultuurtechnische eisen welke het gebruik van deze machines aan de verkaveling, percelering, ontsluiting en waterhuishouding van het grasland stelt.

Terwijl het aandeel van de arbeid in de totale produktiekosten van de melk bijna 50 pCt. bedraagt, heeft ruim de helft tot driekwart van deze arbeid betrekking op de dagelijks terugkerende werkzaamheden die verband houden met de veeverzorging (melken, voeren, stal uitmesten enz.). Hoewel de schrijver in zijn laatste publikatie de melkmachine als voorbeeld van de mechanisatie van de veeverzorgingswerkzaamheden aanhaalt, gaat hij geheel voorbij aan de gedurende de laatste jaren, zonder overdrijving, stormachtige ontwikkeling van andere technische mogelijkheden om de arbeidsproductiviteit bij de veeverzorging te verhogen.

Moderne systemen van melken.

Kunnen met de hand 6 à 7 koeien per manuur gemolken worden, op een moderne grupstal met een melkmachine-installatie bedraagt dit aantal ruim 20 en in een loopstal met een visgraatdoorloopmelkstal ruim 30. In verband met de bijkomende werkzaamheden (reiniging van melkstal, melkmachine enz.), die onafhankelijk van het aantal koeien moeten worden verricht, kunnen deze arbeidsprestaties technisch alleen bereikt worden indien genoemde aantallen koeien ook inderdaad op het bedrijf aanwezig zijn. De cijfers dienen dus niet aldus geïnterpreteerd te worden dat in een visgraatdoorloopmelkstal 7 à 10 koeien in een kwartier gemolken zouden kunnen worden. Deze minimaal vereiste omvang van de melkveestapel geldt natuurlijk nog in veel sterkere mate voor de economische rentabiliteit van de moderne arbeidbesparende systemen van melkveehouderij. Wanneer de bespaarde uren gewaardeerd worden tegen een beloning (bijv. in een ander onderdeel van het bedrijf) van f. 2 per uur, is de melkmachine in haar meest eenvoudige vorm (één apparaat per persoon) thans economisch verantwoord toe te passen bij een veestapel van minimaal 8 à 9 koeien (en niet bij 15 koeien zoals de schrijver suggereert). Het met de hand melken van 7 koeien vraagt dus ongeveer evenveel tijd als het machinaal melken van 30 à 40 koeien in een doorloopmelkstal. Vooral wanneer in een dure doorloopmelkstal meer, bijv. 60 koeien in 1½ à 2 uur door één man worden gemolken, zijn de produktiekosten aanzienlijk lager dan bij handmelken, terwijl de arbeidsinspanning veel geringer en het werkklimaat veel gunstiger is.

„Economies of scale”.

Op deze plaats kan niet nader worden ingegaan op soortgelijke ontwikkelingen bij het uitmesten van de stallen

en de voeding van het melkvee. Volstaan wordt daarom met te constateren dat voorheen in het stadium van het ambachtelijk melkveehouderijbedrijf ook na de introductie van arbeidbesparende oogstmachines bij de ruwvoerwinning de structuur van dit bedrijfstype van geringe invloed was op de efficiency van het produktieproces. In 1958 kon dan ook terecht door de schrijver worden opgemerkt, dat er voor de veehouderijbedrijven niet voldoende cijfermateriaal aanwezig was om een gefundeerde uitspraak te doen dat een groot bedrijf (beter ware het te spreken van een grote omvang van de melkveestapel per bedrijf) een lagere kostprijs heeft dan een klein bedrijf.

Thans doen de „economies of scale” zich op de melkveehouderijbedrijven in dezelfde sterke mate gelden als in de industriële sector van het bedrijfsleven omdat het sinds betrekkelijk kort ook mogelijk is de arbeidsproductiviteit bij de veeverzorging, die bij voorkeur door vast aan het bedrijf gebonden arbeidskrachten dient te worden verricht, sterk te verhogen met een aanzienlijke kostprijsverlaging als resultaat.

Dynamische melkveehouderij.

Met de toepassing van deze mogelijkheid tot kostprijsverlaging van de melk is in ons land nog slechts een bescheiden begin gemaakt. Van elke vijf bedrijven met melkvee wordt bijv. nog slechts op één bedrijf machinaal gemolken in zijn meest eenvoudige vorm met een arbeidsprestatie van 12 à 14 koeien per manuur. In enkele andere Westeuropese landen wordt het machinaal melken reeds vrijwel algemeen toegepast.

Toch is onze melkveehouderij zich in versneld tempo aan het aanpassen, hetgeen door onderstaande tabellen wordt geïllustreerd:

TABEL 1.

Aantal melkmachines in Nederland

| | |
|------------|--------|
| 1940 | 100 |
| 1950 | 3.800 |
| 1960 | 38.000 |

Bron: C.B.S.

TABEL 2.

Aantal bedrijven (relatief) verdeeld naar het aantal melk-koeien per bedrijf

| | Aantal melk- en kalfkoeien per bedrijf | | | | | | |
|---------------------------|--|-----|-----|-------|-------|-------|------------|
| | To-taal | 1-4 | 5-9 | 10-19 | 20-29 | 30-49 | 50 en meer |
| 1959 (1947 = 100) | 85 | 57 | 100 | 143 | 150 | 178 | 211 |
| 1947 (totaal = 100) | 100 | 54 | 28 | 13 | 4 | 1 | 0,1 |
| 1959 (totaal = 100) | 100 | 36 | 33 | 22 | 6 | 2,6 | 0,1 |

Bron: C.B.S.

TABEL 3.

Aantal melk- en kalfkoeien (relatief) verdeeld naar het aantal melkkoeien per bedrijf

| | | | | | | | |
|---------------------------|-----|----|-----|-----|-----|-----|-----|
| 1959 (1947 = 100) | 118 | 60 | 105 | 145 | 142 | 181 | 214 |
| 1959 (totaal = 100) | 100 | 10 | 27 | 34 | 17 | 11 | 1 |

Bron: C.B.S.

Uit bovenstaande cijfers blijkt dat de structuur van het Nederlandse melkveehouderijbedrijf sterk dynamisch is geworden. In twaalf jaren tijds is het aantal bedrijven met melkvee 15 pCt. gedaald, terwijl een sterke concen-

tratie plaatsvindt van vele afzonderlijke kleine melkveestapels op een geringer totaal aantal bedrijven met grotere veestapels. Toch had in 1959 nog slechts bijna 9 pCt. der melkveehouderijbedrijven 20 of meer koeien en op deze bedrijven was slechts bijna 30 pCt. van onze melkveestapel vertegenwoordigd. Twintig koeien per bedrijf is voor de nabije toekomst waarschijnlijk het minimumaantal waarbij de grootste voordelen van de „economies of scale” verkregen worden. Bij kleinere veestapels zal rekening moeten worden gehouden met produktiekosten die openlopen tot 35 cent en meer per kg.

Kostprijsverhoging door verstarring.

Het zal duidelijk zijn, dat de door Drs. Schelhaas voorgestelde therapie de thans aan de gang zijnde dynamische ontwikkeling naar een efficiëntere melkproduktie volkomen zou blokkeren en verstarring op een laag efficiëncyniveau tot gevolg zou hebben. In verband met het arbeidsintensieve karakter van het traditionele melkveehouderijbedrijf zal bij de te verwachten voortgaande loonronden de kostprijs en daarmee de garantie op de melkprijs voortdurend blijven stijgen. Ik kan ten minste niet aannemen dat de schrijver de melkveeouders de mogelijkheid tot verhoging van de arbeidsproductiviteit wil ontnemen en tegelijk de bedrijven, die als basis dienen voor de kostprijsberekeningen van de melk, op grond van de arbeidsproductiviteit wil selecteren zoals in 1960 is geschied.

De gevolgen van een dergelijke situatie kunnen niet beter geïllustreerd worden dan door een citaat uit de tweede publikatie ³⁾ in 1958 van de schrijver: „Een ontwikkeling in de melkveehouderij van een al maar stijgende kostprijs en een dalende of gelijkblijvende opbrengst, zou op den duur voor de andere bevolkingsgroepen moeilijk aanvaardbaar en ook voor de melkveehouderij zelf ongewenst zijn”. Voorts moge ik verwijzen naar het oordeel van de „Commissie Vondeling” ⁴⁾, die zich bij het overwegen van de mogelijkheden om de stijging van het aanbod af te remmen op het standpunt heeft gesteld, „dat elke ingreep die de rationalisatie van de melkveehouderij in de weg staat, kostprijsverhogend werkt” en daarom „achterwege moet blijven”. Dit lijkt mij in het bijzonder met het oog op een eventuele verwerkelijking van de E.E.G. een gezond standpunt.

Hiermede is de door de schrijver voorgestelde therapie gevoegd bij het volgens zijn eigen oordeel grotendeels negatieve resumé van mogelijkheden ³⁾ om het fundamentele probleem der Nederlandse melkveehouderij tot een oplossing te brengen. Zowel de andere door hem in 1958 besproken mogelijkheden ³⁾ als die welke door de „Commissie Vondeling” ⁴⁾, Prof. Horring ³⁾ en Cochrane ³⁾ zijn aangegeven, lijken geen garantie te bieden dat de

zuivelcrisis volledig en op een voor alle partijen bevredigende wijze wordt opgeheven.

Doelmatige therapie.

Hoewel niet verwacht mag worden dat ondergetekende deze Gordiaanse knoop zal ontwarren meen ik wel enkele voorwaarden te kunnen formuleren waaraan elk doelmatig systeem ter verlichting of eventuele opheffing van de zuivelcrisis zal dienen te voldoen:

1. Produktie voor binnenlands gebruik en voor export met een zo laag mogelijke kostprijs en zo hoog mogelijke kwaliteit.

2. Produktiehoeveelheid en sortering die zo goed mogelijk afgestemd is op de koopkrachtige vraag in binnen- en buitenland.

3. Een gegarandeerd redelijk inkomen voor een beperkt aantal producenten van melk die afzonderlijk aan de eerste en gezamenlijk aan de tweede voorwaarde voldoen.

4. Een mogelijkheid tot het verkrijgen van een redelijk inkomen voor hen die niet aan de eerste en tweede voorwaarde kunnen of willen voldoen en hun bestaansbasis elders dan in de melkveehouderij gaan zoeken.

Een Australische therapie.

Hoewel ik de consequenties hiervan voor ons land niet volledig kan overzien meen ik dat de door een Australische „Commissie Vondeling” ⁵⁾ opgestelde aanbevelingen ter sanering van de aldaar heersende zuivelcrisis in grote lijnen aan bovengenoemde voorwaarden voldoen en ook voor ons land ernstige overweging verdienen.

Deze Australische commissie onderscheidt drie groepen melkveehouderijbedrijven, ingedeeld naar de omvang van de bruto-productie per bedrijf. Zij meent dat zowel privaats- als nationaal-economisch alleen die melkveehouderijbedrijven perspectief bieden, welke in staat zijn dank zij een voldoende produktie-omvang zowel een voldoende inkomen aan de ondernemer als een kwaliteitsprodukt tegen een lage kostprijs aan de consument te leveren.

Zij heeft een tienjarenplan geformuleerd volgens hetwelk het totale tot nu toe door de Overheid betaalde bedrag aan subsidie op de melkprijs jaarlijks wordt vermindert, terwijl gelijktijdig een deel van het garantiefonds wordt overgeheveld in een fonds van bijstand. Dit fonds van bijstand dient in de eerste plaats om de bedrijven waar de minimaal noodzakelijk geachte bruto-productie nog niet bereikt is maar de mogelijkheid om de bruto-productie tot dit niveau op te trekken wel aanwezig is, desgewenst bij te staan in hun streven de produktie-omvang te vergroten met behulp van o.a. onderzoek, verlichting en kredietfaciliteiten. In de tweede plaats wordt

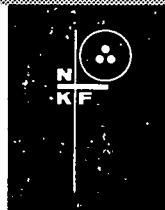
⁵⁾ Committee of Enquiry. Report of the dairy industry. The Parliament of the Commonwealth of Australia (1960).

⁴⁾ Interim-rapport van de Commissie Zuivel 1960.

(advertentie)

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN · DELFT



voorgesteld het fonds van bijstand te gebruiken voor de sanering van de bedrijven met een kleine produktie-omvang van de melkveehouderij, die wegens bepaalde omstandigheden (leeftijd van boer, oppervlakte, produktiviteit grond enz.) niet tot de minimaal noodzakelijk geachte bruto-produktie kunnen worden opgevoerd. Op deze bedrijven zal eveneens geheel op vrijwillige basis door financiële bijstand aan de boeren de gelegenheid worden gegeven hun bedrijf te beëindigen of om te schakelen op andere produktierichtingen. De commissie is van mening dat het aldus voor een beperkt aantal economisch gezonde en sociaal verantwoorde melkveehouderijbedrijven mogelijk zal zijn tegen (de door Drs. Schelhaas dubieus gestelde) wereldmarktprijs te produceren.

Produktiebeperking? Eerst kostprijsverlaging!

Hoewel de merites van deze oplossing van de zuivelcrisis die in Australië overigens een frappante overeenkomst vertoont met die in Nederland nader zouden moeten worden bestudeerd, biedt deze therapie in vergelijking met die van Drs. Schelhaas het aantrekkelijke perspectief dat de thans in ons land, in de E.E.G.-landen en in andere belangrijke melkproducerende landen in volle gang zijnde ontwikkeling naar een efficiëntere melkproduktie met behulp van de moderne technische hulpmiddelen niet wordt gestagneerd maar integendeel wordt gestimuleerd.

Nationaal- en privaat-economisch is het voor de toekomst van ons land onverantwoord wanneer bijv. viermaal zoveel mensen als technisch noodzakelijk en economisch verantwoord is op primitieve wijze en onder sociaal

ongunstige omstandigheden de melk zouden blijven produceren die nodig is om aan de binnenlandse vraag te voldoen en ons uitgebreide exportapparaat voor zuivelprodukten in stand te doen houden. Deze prijs die hiervoor betaald zou moeten worden is veel te hoog in vergelijking met de nadelen van een overproduktie, die volgens de schrijver ¹⁾ gemeten in percentages van de totale produktie nog steeds niet groot is.

De schrijver stelt: „Hoe efficiënt de landbouwproduktie ook plaatsvindt, steeds zal er overproduktie zijn” ¹⁾. Deze uitspraak mag echter nooit tot de conclusie leiden dat de overproduktie nu maar ingetoomd moet worden door inefficiënt te gaan of blijven produceren. Efficiënte melkproduktie betekent bij de huidige stand van de techniek onvermijdelijk grotere produktie-omvang per bedrijf. Wanneer er inderdaad sprake is van overproduktie zal getracht moeten worden deze ontwikkeling naar een groter aantal melkkoeien per bedrijf te stimuleren en gelijktijdig het aantal producenten op een sociaal verantwoorde wijze te beperken. Hiervoor zal in de eerste plaats de marginale produktie in aanmerking komen. De Commissie Vondeling ⁴⁾, die ook aandacht aan deze mogelijkheid besteedt, is echter van mening dat zolang de ontwikkeling van de E.E.G. zich nog in het eerste stadium bevindt, geen deugdelijk antwoord is te geven op de vraag of Nederland marginale gebieden bevat, die tot produktiebeperking moeten overgaan.

Produktiebeperking? Indien noodzakelijk, ja. Maar nooit ten koste van een efficiënte produktie en van de sociale status van de melkveehouders!

Wageningen.

Ir. C. J. CLEVERINGA.

NASCHRIFT

In het zeer duidelijke verschil van mening tussen Ir. Cleveringa en schrijver dezes botsen in feite de visie van de technicus en de econoom. Om te beginnen met het minst belangrijke punt: de schijnbare tegenstrijdigheid tussen hetgeen ik nu heb betoogd en hetgeen ik in een artikel in 1958 heb geschreven. Ir. Cleveringa heeft gelijk: ik ben wat betreft het punt van de produktiebeperking, vergeleken met 1958, van inzicht veranderd. Ik heb hier echter reeds eerder, nl. in „E.-S.B.” van 20 juli 1960, een toelichting op gegeven. Deze verandering van mening is ook niet zo verwonderlijk. In 1958 werden wij plotseling met de zuivelcrisis geconfronteerd, en het inzicht dat deze crisis permanent zou zijn en een onderdeel was van moeilijkheden in de gehele landbouw, was nog maar bij weinigen aanwezig. Daarnaast citeert Ir. Cleveringa ook uitspraken, die enigszins uit het verband zijn gerukt.

Wat het probleem zelve betreft, hier glijdt Ir. Cleveringa in feite geheel langs mijn betoog heen. Ik heb willen wijzen op een calculatiewijze in de landbouw, die micro-economisch gezien juist, doch macro-economisch gezien foutief is. Een organisatie van produktie en afzet, waarbij macro-economisch gezien de marginale opbrengsten steeds aanzienlijk kleiner zijn dan de marginale kosten, is irrationeel en leidt tot ongelukken.

Er wordt veevoer en kunstmest aangewend, waarvan de marginale opbrengst kleiner is dan de marginale kosten. Ik zou nogmaals willen wijzen op de lange arbeidsduur in de landbouw. Het zou — misschien — te verdedigen zijn dat sectoren, betrokken bij de woningbouw of bij de wegeaanleg lange arbeidsdagen zouden maken. Een situatie echter waarbij iedereen naar een verkorte werkweek

jaagt, doch waarbij de boer wordt gedreven — mede door de huidige organisatie van produktie en afzet — om hoeveelheden produkt toe te voegen bij de reeds aanwezige surplussen, zou absurd heten, indien wij er niet reeds aan waren gewend.

Wat voor antwoord heeft Ir. Cleveringa op dit betoog? Eigenlijk alleen dat invoering van een systeem van gestaffelde uitbetaling de technische vooruitgang volledig zou blokkeren. En dit antwoord berust op een duidelijke misvatting. Investerings, die een kostprijsverlaging met zich brengen voor de basisproduktie — 90 tot 100 pCt. van de huidige produktie — zullen normaal voortgang vinden. Alleen die investeringen, die slechts rendabel zijn als zij gepaard gaan met een produktie-uitbreiding, zullen worden afgeremd. Dit zal echter zeker geen salto mortale van de nationale economie met zich brengen. De marginale opbrengsten van dergelijke investeringen zijn immers kleiner dan de marginale kosten. De voor de investering benodigde produktiefactoren kunnen beter elders in de maatschappij worden aangewend. Zo is het — om een voorbeeld te geven — zeer goed mogelijk dat de produktiemiddelen, die gebruikt worden voor het uitvoeren van enkele (niet alle!) cultuurtechnische werken, rationeler elders aangewend kunnen worden, bijv. in de wegebouw.

Duidelijk is hier in het geding een zo efficiënt mogelijke verdeling van de beschikbare produktiemiddelen voor research en investeringen over de verschillende bedrijfstakken. Galbraith heeft aangetoond, dat veelal de bedrijfstakken, waar research het minst nodig is, relatief de meeste krachten voor research tot zich trekken. Soms gebeurt dit in het belang van de betrokken tak van bedrijf, soms

— zoals in het geval van de landbouw — tot nadeel van de betrokken bedrijfstak. Overigens zij er hier nogmaals op gewezen, dat alleen research en investeringen, gericht op een produktie-uitbreiding, in de landbouw — in het algemeen — minder gewenst zijn.

Daarnaast kan een systeem van gestaffelde uitbetaling een stimulans inhouden voor de landbouwtechniek om meer dan tot dusver te zoeken naar middelen tot kostprijsverlaging, die *niet* gepaard gaan met produktie-uitbreiding. In feite zou invoering van een systeem van een gestaffelde uitbetalingsprijs tot gevolg hebben, dat in de landbouw de wijze van calculatie met betrekking tot de vraag of bepaalde investeringen economisch verantwoord zijn, gelijk wordt aan die in de industrie. Op het ogenblik vaart de landbouwtechniek — en met haar de gehele landbouw — op een marktvreemd en dus foutief kompas.

De therapie, die Ir. Cleveringa aanbeveelt, is door de Amerikaanse landbouweconomen reeds geruime tijd geleden ontmaskerd als een „blind alley”¹⁾. Het is de zgn. „efficiency approach”. De gebruikte slogans zijn bedrijfsvergroting, kostprijsverlaging en efficiency. Het gaat er hier natuurlijk niet om dat deze zaken op zichzelf ongewenst zijn²⁾. Als middel om de *welvaart te vergroten* zijn zij doelmatig. Als middel om de *landbouwcrisis* op te lossen, schieten zij echter langs het doel heen. Er zal alleen dan geen conflict ontstaan tussen deze beide doeleinden — grotere materiële welvaart en bestrijding van de landbouwcrisis — indien uit de reeds beschikbare en uit de potentieel mogelijke technische uitvindingen een economisch verantwoorde selectie plaatsvindt.

Te wijzen is op de Amerikaanse landbouw. Deze heeft technisch gezien een veel hoger niveau bereikt dan de Europese landbouw. Toch is de crisis in de Amerikaanse landbouw veel ernstiger dan in de Europese landbouw. De technici zullen er vrede mee moeten hebben, dat macro-economisch gezien het economisch optimum aanzienlijk eerder is bereikt dan het technisch optimum.

De vier punten, die Ir. Cleveringa aanduidt als een gezonde therapie, bieden in wezen geen enkel perspectief. Het eerstgenoemde punt is een algemene wenselijkheid zonder meer, en het tweede punt — een produktiehoeveelheid zo goed mogelijk afgestemd op de koopkrachtige vraag — is nu juist het probleem waar het om gaat (afgezien van de door iedereen erkende mogelijkheid de landbouwafzet op een moderne leest te schoeien). Het derde punt is de resultante van de eerste twee punten en biedt dus geen nieuws. Met het vierde punt zijn wij het uiteraard niet oneens, maar hiermee is Ir. Cleveringa niet van het probleem af. Het moeilijke probleem van het voeren van een structuurpolitiek wordt hiermee geraakt. Ir. Cleveringa bedoelt duidelijk, dat de afvloeiing uit de landbouw sneller dient te geschieden en dat er minder boeren moeten komen.

In de eerste plaats moet hier opgemerkt worden, dat zowel door de technicus als door de econoom de *feitelijkheid* aanvaard zal moeten worden, dat op korte termijn geen massale afvloeiing uit de landbouw mogelijk is.

¹⁾ Zie hiervoor opnieuw Willard W. Cochrane: „Farm Prices; Myth and Reality”, blz. 141-146.

²⁾ Of misschien zijn zij dat toch wel. Galbraith heeft dwingend betoogd, dat efficiency in de Amerikaanse economie — en ruimer gesteld in de westelijke economie — niet langer het voornaamste criterium mag zijn voor een op zichzelf reeds bestrijdbare produktiviteit. Een bestrijding van dit betoog is tot dusver niet geleverd, en het is ook de vraag of het geleverd zal worden.

Indien een econoom of een technicus beweert dat het economisch resp. technisch gezien noodzakelijk is, dat er meer mensen de landbouw verlaten, beweren zij in feite, dat de menselijke waarden, die hier in het geding zijn van geringere importantie zijn dan een niet eens grote verhoging van de materiële welvaart. Zij overschrijden dan de bevoegdheid hun als econoom of technicus verleend.

In de tweede plaats wordt door een vermindering van het aantal boeren de landbouwproduktie nog niet verlaagd. Een kenmerk van het huidige grote, financieel sterke en commercieel ingestelde landbouwbedrijf is juist de hoge produktie per ha. Het enige gevolg van een vermindering van het aantal boeren kan zijn een grotere aanwending van kapitaal. Ook is tot dusver nog steeds niet dwingend aangetoond, dat de grote bedrijven een lagere kostprijs hebben dan de middelgrote bedrijven.

In de derde plaats blijft de conclusie dat ook bij een sterke afvloeiing uit de landbouw — en een evenredige vermindering van de overige produktiefactoren — de fundamentele fout in het systeem, dat de produktie en afzet van landbouwprodukten reguleert, niet is opgeheven. Ook dan zullen de krachten, die tot een overproduktie leiden, werkzaam blijven. Deze krachten kunnen onder het huidige systeem slechts geneutraliseerd worden door een *blijvende* ongunstige inkomenspositie van de landbouwende bevolking.

Een laatste punt is nog blijven liggen, nl. het geval waarin een technische evolutie ook bij een systeem van een gestaffelde uitbetalingsprijs grotere bedrijven gaat eisen. Een — eventueel — noodzakelijke bedrijfsvergroting kan echter onder het systeem van een gestaffelde uitbetalingsprijs wellicht nog beter geëffectueerd worden dan onder het huidige systeem. Onder het systeem van een gestaffelde uitbetalingsprijs zou een bedrijfsvergroting geëffectueerd kunnen worden door het opkopen van verhandelbare certificaten, rechtgevend op de produktie en afzet van de basisproduktie. De bedrijfsvergroting zou dan op een zeer soepele wijze zonder ingrijpen van bovenaf plaatsvinden. In het huidige systeem is de enige prikkel die voert tot bedrijfsvergroting een druk op het inkomen. Het proces van bedrijfsvergroting gaat onder de huidige omstandigheden dan ook aanzienlijk trager dan Ir. Cleveringa voor de toepassing van zijn technische modellen nodig heeft. De snelheid is nog geen $\frac{1}{25}$ van hetgeen Ir. Cleveringa — en met hem de gehele landbouwtechniek — op grond van de technische *mogelijkheden* en ontwikkeld volgens een foutieve berekeningswijze als een *noodzakelijkheid* beschouwt. En zoals opgemerkt, er is ook niets dat erop wijst, dat dit in de nabije toekomst anders zal worden.

Het is eenvoudig, neer te schrijven dat de inkomensgarantie slechts mag gelden voor een beperkt aantal producenten en dat degenen die niet aan bepaalde eisen kunnen of willen (!) voldoen, hun bestaansbasis maar buiten de landbouw moeten zoeken. Wij willen nogmaals wijzen op de factoren die het voor een boer niet goed mogelijk maken om op korte termijn elders werk te zoeken. Het moeilijke — doch tegelijk het boeiende — in de landbouwproblematiek is dat het vooral om mensen gaat. Dit betekent dat het oordelen inzake de problemen in de landbouw met een grote kennis van zaken en zeer behoedzaam moet geschieden. Zij die veelvuldig met de boerenbevolking in contact komen, weten dat deze onrustig is en zich opgejaagd voelt. De huidige welvaart is groot genoeg om zich wat meer om de mensen en wat minder om vergroting van de materiële welvaart te bekommeren.

Een Amerikaans monetair rapport

Oriënterende en inleidende beschouwingen

De verschijning van twee rapporten over monetaire vraagstukken in de laatste twee jaren in de twee landen met sleutelvaluta's, Engeland en de Verenigde Staten, is niet toevallig. Het Radcliffe-rapport ¹⁾ verscheen bijna twee jaren geleden na een arbeid van twee jaren, het Amerikaanse rapport ²⁾, dat kortgeleden verscheen, is het resultaat van drie jaren studie. Reeds vroeger was in Amerika de behoefte gevoeld aan een omvattende studie op dit gebied, maar allerlei omstandigheden hebben een eerder begin verhinderd.

Toevallig is de belangstelling voor monetaire vraagstukken in genoemde landen niet. Zij is bovendien niet beperkt tot deze landen. Overal in de wereld worden deze vraagstukken bestudeerd door of hebben zij de aandacht van de monetaire autoriteiten. Verschillende redenen kunnen daarvoor worden aangevoerd, zoals de gewijzigde opvattingen over de doeltreffendheid van de monetaire politiek, de wens om te onderzoeken of de gewijzigde interne en externe economische omstandigheden een hervorming noodzakelijk maken, de grotere betekenis van de overheid in het economisch leven, de vraagstukken van internationale monetaire politiek en internationale monetaire samenwerking enz. Laatstgenoemde vraagstukken zijn speciaal voor de landen met de sleutelvaluta's van belang. In beide genoemde rapporten is daarom hieraan ruime aandacht geschonken. Het voordeel van het Amerikaanse rapport is, dat het verschijnt op een moment, dat deze vraagstukken in Amerika en Europa in het centrum van de belangstelling staan.

De genoemde rapporten hadden hun voorgangers. In Engeland was dit het MacMillan-rapport van 1931. In Amerika was het laatste rapport, dat met het nieuwe te vergelijken is, dat van de Aldrich Commissie (1911), hetwelk geleid heeft tot de oprichting van het Federal Reserve System. De wijzigingen in de Amerikaanse bankwetten van 1933 en 1935, hoewel deze vrij ingrijpend waren, zijn niet voorafgegaan door een studie van een commissie.

Korte inhoud en enige algemene opmerkingen.

Het rapport bestaat uit drie delen. Het eerste deel behandelt voornamelijk de belangrijkste economische doeleinden: economische groei, geringe werkloosheid (de commissie spreekt niet over full employment) en redelijk stabiele prijzen. Deze doeleinden worden geplaatst in het kader van de monetaire, krediet- en fiscale politiek.

Het tweede deel behandelt de beleidsvraagstukken in breed verband. Achtereenvolgens worden besproken: het Federal Reserve System en de monetaire politiek; het beheer van de overheidsschuld; de markt voor schatkistpapier en federale obligaties en tenslotte de algemene aspecten van de fiscale politiek. Dan volgt een bespreking van de reglementering van het particuliere financiële appa-

¹⁾ Rapport van de „Committee on the Working of the Monetary System” (London, augustus 1959), in dit blad besproken in vijf artikelen door Prof. Dr. H. W. J. Bosman (zie „E.-S.B.” van 22 en 29 juni en van 6, 13 en 20 juli 1960).

²⁾ Van de „Commission on Money and Credit” onder de auspiciën van de „Committee for Economic Development” (Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, N.J. 1961).

raat. Vervolgens worden de structuur en de operaties van de federale kredietinstellingen behandeld. Voorts wordt aandacht geschonken aan bepaalde problemen van de betalingsbalans en van de internationale liquiditeit, aan het probleem van buitenlandse kredieten en aan het internationale aanpassingsmechanisme. Tenslotte worden de problemen behandeld met betrekking tot de combinatie van de verschillende maatregelen onder uiteenlopende omstandigheden voor het bereiken van de bovengenoemde economische doeleinden.

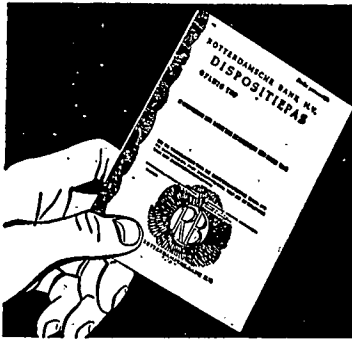
Het laatste deel bespreekt de problemen van organisatorische aard voor de Amerikaanse Administratie om de verschillende voorstellen te integreren voor de uitvoering van een doeltreffende economische politiek.

Uit deze korte inhoud blijkt, dat het rapport een groot terrein bestrijkt. Het is breder dan het Radcliffe-rapport, waarmede men bij het lezen onwillekeurig telkens vergelijkingen maakt. Immers, het Engelse rapport beperkte zich tot de monetaire politiek, weliswaar een belangrijk onderdeel van de economische politiek, maar desalniettemin een partiële behandeling van dit ingewikkelde vraagstuk in deze tijd. Op dit belangrijke punt blijkt het voordeel van de Amerikaanse particuliere commissie boven de Engelse regeringscommissie, welke laatste gebonden was aan een beperking van dit omvattende vraagstuk tot het monetaire deel.

Deze brede benadering tot de problemen van een nationale economische politiek maakt het Amerikaanse rapport interessant. Bovendien komen de leden van de commissie uit verschillende delen van de samenleving. Alle leden hebben een brede, praktische economische ervaring. „It could fairly be said that their conclusions represent a consensus of American philosophy and economic judgment to day”, aldus de inleiding. In dit verband zij opgemerkt, dat drie leden van de commissie intussen belangrijke posities in de nieuwe Administratie hebben gekregen.

Door het gehele rapport heen vindt men in de vorm van voetnoten afwijkende meningen. Uitdrukkelijk wordt in de inleiding geconstateerd, dat dit niet betekent, dat de andere leden zich met alle uitspraken kunnen verenigen. Dit maakt het Amerikaanse rapport reëler dan het Radcliffe-rapport, dat unaniem was, maar dat wellicht juist daardoor op enkele belangrijke punten leed aan tegenstrijdigheden.

Het Amerikaanse rapport geeft over belangrijke problemen een duidelijke mening, wat niet altijd van het Engelse rapport gezegd kan worden. Om een voorbeeld te geven: het Radcliffe-rapport spreekt op enkele plaatsen een krachtige voorkeur uit voor het begrip liquiditeit van de economie boven het begrip geldvoorraad. Op enkele andere plaatsen in laatstgenoemd rapport blijkt weer dat deze tegenstelling niet zo scherp wordt bedoeld. Dit punt, dat echter onder de theoretici zoveel opschudding heeft gebracht, wordt in het Amerikaanse rapport niet aangevoerd. De commissie baseert zich op de geldvoorraad en kent daarnaast betekenis toe aan de algehele liquiditeitstoestand. Dat is een reëel uitgangspunt. Geldvoorraad en algemene liquiditeitstoestand zijn elementen van het geld- en kredietwezen, die elkaar niet uitsluiten, maar



Uw bankrekening is nu overal binnen uw bereik met de

dispositiepas

van de

ROTTERDAMSCH BANK

meer dan **325** vestigingen in Nederland

(adv.)

juist aanvullen.

Duidelijk is het rapport ook door de aanbevelingen (bijna negentig en vet gedrukt) die bij de bespreking van de vele vraagstukken worden gegeven ³⁾. Ook in dit opzicht onderscheidt het Amerikaanse rapport zich gunstig van het Radcliffe-rapport, waar de aanbevelingen, als zij gegeven worden, moeilijk te vinden zijn.

De aanbevelingen in het rapport beperken zich voor een belangrijk deel tot structurele en institutionele veranderingen, die een effectiever functioneren van de Amerikaanse economie beogen en tot de brede lijnen van speciale beleidsbeslissingen. Ten aanzien van het particuliere financiële apparaat worden vele, maar niet zeer ingrijpende, veranderingen voorgesteld. Deze voorstellen hebben onder andere ten doel de concurrentie tussen de verschillende financiële instellingen, o.a. die tussen handelsbanken en spaarbanken, te vergroten door het opheffen van allerlei beperkende bepalingen. In dit verband zij opgemerkt, dat de commissie niet een kredietcontrole van het Federal Reserve System over niet-bancaire financiële instellingen voorstelt.

De reden voor de aanbeveling in het rapport ten aanzien van het herstel van de flexibiliteit van de rente in verschillende sectoren van de Amerikaanse geld- en kapitaalmarkt, zoals opheffing van het plafond van de rente voor langlopende regeringsobligaties en die voor termijn-deposito's bij New Yorkse banken, houdt onder andere verband met de tamelijk belangrijke betekenis, die het rapport aan de invloed van de rente in het economisch leven toekent. Telkens weer verwondert de buitenstaander zich, als hij zich niet de geschiedenis herinnert, over de vrij grote overheidsinterventie van de „States” en de federale regering in het financiële apparaat in het land, waar de „free enterprise”-gedachte zo hoog wordt gehouden.

Eén vraagstuk verdient in dit inleidende artikel speciaal de aandacht, namelijk de doeleinden en de middelen van de economische politiek.

Doeleinden van de economische politiek.

De drie doeleinden van de economische politiek, die het rapport noemt: redelijke prijsstabiliteit, geringe werkloosheid en voldoende economische groei, worden uitvoerig behandeld. Dit is te begrijpen. Alle drie factoren hebben in de laatste jaren in het middelpunt van de publieke belangstelling gestaan. De commissie meent, dat een groei van $3\frac{1}{2}$ à $4\frac{1}{2}$ pCt. per jaar verwacht kan worden. Dit percentage ligt in elk geval beneden dat van 5, dat in

³⁾ Het rapport zal worden gevolgd door publikatie van rapporten van deskundigen, waarop het hoofd rapport is gebaseerd.

de laatste jaren in de controverse over onvoldoende economische groei van de Amerikaanse economie vaak werd genoemd.

Het spreekt vanzelf, dat de commissie de huidige grote werkloosheid een formidabel probleem vindt. Zij legt zich niet vast op een werkloosheidspercentage van 4, waarbij volgens vele deskundigen reeds een vrij hoge graad van werkgelegenheid is bereikt. Terloops zij in dit verband opgemerkt, dat de Amerikaanse en ook de Canadese werkloosheidspercentages niet zonder meer te vergelijken zijn met die in de meeste Westeuropese landen. De commissie voelt veel voor een omvang van de werkloosheid, die gelijk is aan het aantal vacante plaatsen.

Aan de andere kant gebruikt de commissie het juist genoemde werkloosheidspercentage, als zij stelt, dat pogingen van de Regering om de werkloosheid beneden de 4 pCt. te brengen de consumentenprijzen met 1 à 2 pCt. per jaar kunnen verhogen. De commissie merkt elders op, dat elke stijging van de officiële prijsindex in verband met kwaliteitsverbeteringen niet altijd een echte prijsstijging weerspiegelt. „A modest upward drift in the indexes, perhaps as great as 1 per cent per year, may not really indicate a true price increase...” (blz. 15).

De conclusie van de commissie op dit gebied is belangrijk genoeg om haar hier in haar geheel te vermelden (blz. 44/45):

„The Commission concludes that all three goals — an adequate rate of economic growth, low levels of unemployment, and reasonable price stability — can be achieved simultaneously, and that they are fundamentally compatible if we do not expect the impossible for each. While conflicts may arise under certain conditions between reasonable price stability and low levels of unemployment, there are no conflicts between low levels of unemployment and economic growth, and between reasonable price stability and an adequate rate of economic growth. Moreover, monetary, credit and fiscal measures to influence the level of demand are essential ingredients for the attainment of these goals, even though not sufficient by themselves. Both labor and management must cooperate to make our enterprise system work effectively. Other government measures are required to supplement monetary, credit and fiscal measures.

The Commission believes that under such conditions an appropriate combination of both monetary, fiscal, credit, and other economic measures should resolve potential conflicts among goals when they arise, and lead to their attainment simultaneously ⁴⁾.

Beleidsinstrumenten.

Belangrijk is, dat de Amerikaanse commissie zich niet

⁴⁾ Twee leden van de Commissie merken hierbij onder andere op dat: „The special weakness in the report is that it fails to give adequate consideration and weight to the unstabilizing effects of the monopolistic power exercised by organized labor. It is unrealistic to gloss over the effects of its actions on prices, imports, exports, employment, rate of growth, and the deficiency in our international balance of payments”.

beperkt heeft tot de monetaire problemen, zoals de Radcliffe-commissie heeft gedaan. Het rapport van laatstgenoemde commissie eindigt op het moment, dat het juist interessant gaat worden. Immers, als de conclusie luidt, dat de monetaire politiek niet doeltreffend is voor het bereiken van een stabiele economische ontwikkeling, dan rijst onmiddellijk de vraag, welke andere maatregelen genomen kunnen worden om dit doel te bereiken. Dit vraagstuk is daarom zo interessant, omdat de monetaire autoriteiten in Amerika in de laatste jaren reeds tot de conclusie zijn gekomen, dat de monetaire politiek alleen niet voldoende is. Dit blijkt onder andere uit zo gezaghebbende uitlatingen als die van de bekende Chairman van de Federal Reserve Board, de heer William McCh. Martin en die van de vorige Secretary of the Treasury, de heer Anderson, die eind 1959 in een rede een cyclische budgettaire politiek aanbeval ⁵⁾.

Op dit gebied geeft het rapport een belangrijke bijdrage. De commissie meent, dat door het voeren van een goede monetaire, krediet- en fiscale politiek, een grotere prijsstabiliteit kan worden bereikt dan in de jaren sinds de Korea-oorlog. Als andere economische maatregelen, zowel in de publieke als in de particuliere sectoren, worden genomen met het doel om de efficiency van de Amerikaanse economie te verhogen, dan „we can have an even more satisfactory record of price stability”.

Wat de monetaire politiek betreft, worden er betrekkelijk weinig veranderingen voorgesteld. Te verwonderen valt niet, dat de commissie haar voorkeur uitsprekt voor opheffing van de „bills preferably”-politiek van de Federal Reserve Board.

Belangrijk zijn daarentegen de voorstellen voor nieuwe instrumenten voor het voeren van een doeltreffende economische politiek. In de eerste plaats wordt voorgesteld het beheer van de overheidsschuld meer dan tot dusverre het geval is in dienst te stellen van de zich wijzigende algemene economische omstandigheden. Dit kan zeker een vooruitgang worden genoemd. Het beleid op dit gebied was na de oorlog soms anti-cyclisch.

Ook streeft de commissie naar een uitbreiding van de automatische stabilisatoren in de fiscale sfeer. Een van de belangrijkste voorstellen is een automatische verandering in de tarieven van de laagste klasse van de inkomstenbelasting ingeval zekere economische indices een bepaalde verandering tonen. De commissie voegt hieraan toe: „At first glance, such a proposal may seem radical. Actually, however, it would do little more than make explicit what is now implicit in the conventional type of automatic stabilizers” (blz. 129).

De genoemde maatregelen kunnen, als zij worden ingevoerd, een grotere stabiliteit in de Amerikaanse economie brengen dan tot dusverre het geval is geweest. Deze maatregelen op zichzelf zijn echter nog niet voldoende voor het bereiken van een evenwichtige groei. Daarvoor zijn nog andere maatregelen nodig, welke het rapport noemt zonder daarop verder in te gaan. Deze maatregelen be-

⁵⁾ Deze rede werd gehouden tijdens de jaarvergadering van de American Economic Association eind december 1959. Zie de Proceedings van deze vereniging van mei 1960.



PRINS BERNHARD-PENNING

gouden gedenkpenning ter gelegenheid van
de 50e verjaardag van Z.K.H. Prins Bernhard

goudgehalte 900/1000

25 mm. Ø. | 18,5 mm. Ø.

gewicht 7,776 gr. | gewicht 3,9 gr.

Verkoopprijs f. 55.- | Verkoopprijs f. 33.-

Verkrijgbaar bij alle kantoren van de

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.



(advertentie)

treffen: de verbetering van de organisatie van de arbeidsmarkt ter verhoging van de mobiliteit van de arbeid; het verminderen door vakverenigingen en bedrijfsleven van allerlei belemmeringen, die de mobiliteit van de arbeid en een efficiënte produktie verhinderen; een krachtige anti-trustpolitiek; een laag tarief van invoerrechten en een minimum gebruik van contingenteringen; veranderingen in de regeringspolitiek, die daling van bepaalde prijzen verhindert en tenslotte opvoedende programma's voor werknemers met betrekking tot de oorzaken van inflatie (blz. 39/40).

Het valt hierbij onmiddellijk op, dat het rapport niet een controle op prijzen en lonen aanbeveelt. Het verwacht veel van opvoeding van belanghebbenden en van de President's Advisory Committee on Labor-Management Policy, die enkele maanden geleden is ingesteld. Deze commissie kan op het gebied van prijzen en lonen wellicht verbetering brengen. In de economische rapporten van de vorige President werd dit belangrijke vraagstuk wel besproken en werd de wens geuit, dat werkgevers en werknemers zich ten aanzien van prijs- en loonsverhogingen zouden matigen. Deze passieve houding heeft niet voldoende resultaten gehad. De nieuwe Administratie is onmiddellijk begonnen met een positieve houding ten aanzien van dit probleem. Aan de andere kant is onder de vorige Administratie de anti-trustpolitiek zeer actief gevoerd; deze politiek wordt thans met kracht voortgezet. Het gehele vraagstuk van een juiste loon- en prijspolitiek is in de laatste tijd veel meer in de publieke belangstelling gekomen dan het tot enkele jaren geleden was. Afgewacht moet worden, hoe de verdere ontwikkeling zal zijn.

Het is echter verheugend, dat dit probleem in het rapport is genoemd, al zou een bredere behandeling hiervan op haar plaats zijn geweest. Immers, de Verenigde Staten hebben reeds te lang een te eenzijdige economische politiek gevoerd. Het economisch beleid was te veel geconcentreerd op de monetaire en krediet sfeer. Een doelbewuste loon- en prijspolitiek werd niet gevoerd. De noodzaak om de beleidsinstrumenten uit te breiden leeft echter in vele kringen. Daarom zijn de mogelijkheden voor een ombuiging van de economische politiek thans groter dan ooit tevoren. Dit is zeker een hoopvol teken. Terecht heeft Dr. Holtrop in zijn laatste jaarverslag erop gewezen, dat over de doeleinden en middelen van beleid ten aanzien van lonen en prijzen „internationaal een grotere mate van overeenstemming zal moeten worden verkregen, wil het mogelijk zijn de monetaire en economische politiek geïntegreerd te richten op het doel van herstel van betalingsbalansevenwicht” ⁶⁾. De tijd voor internationale overeenstemming op dit gebied dringt.

⁶⁾ Zie het jaarverslag 1960 van De Nederlandsche Bank N.V., blz. 17.

Slotopmerkingen.

Meer dan enig ander monetair stelsel dient het Amerikaanse stelsel geplaast te worden in historisch perspectief. Het heeft, mede door zijn gebreken, altijd veel meer de publieke belangstelling getrokken dan de monetaire vraagstukken in Nederland of in Engeland. Bijna iedere generatie in Amerika heeft wel een of andere belangrijke monetaire hervorming meegemaakt. De monetaire geschiedenis van Amerika is interessant en boeiend, mede omdat zij gekleurd wordt door fascinerende figuren, zoals de figuur van William Jennings Bryan, die toen hij in 1896 tot kandidaat gekozen werd voor de Democratische Partij, zijn beroemde „Cross of Gold”-rede hield, hetgeen een pleidooi was voor vrije aanmuntning van zilver. De invloed van deze en andere markante figuren op dit gebied uit de vorige eeuw is in het hedendaagse Amerika nog op te merken. Het rapport weerspiegelt niet deze invloeden. Het is gematigd, mede doordat er geen extreme elementen in de commissie zitting hebben.

Dit rapport komt eerder te laat dan te vroeg. Het is weliswaar niet ontstaan uit een crisistoestand, zoals het Aldrich-rapport in 1911 (bankcrisis van 1907/08), maar allerlei belangrijke vraagstukken van monetaire, fiscale en organisatorische aard zijn in de laatste jaren in Amerika in discussie en blijven onopgelost.

Het rapport is echter niet specifiek Amerikaans. Verschillende denkbeelden, die hierin ontwikkeld worden, verdienen niet alleen door de behandeling van internationale monetaire problemen, ook elders ruime belangstelling. De aanbevelingen in dit rapport mogen, ieder afzonderlijk beschouwd, niet zo belangrijk zijn, maar tezamen genomen kunnen zij, als zij werkelijkheid zouden worden, leiden tot een wijziging in de financiële, monetaire en fiscale instellingen en politiek, welke de efficiency en stabiliteit van de Amerikaanse economie zullen vergroten.

Washington D. C. v. d. V.

U reageert op
annonces in

„E.-S.B.”?

Wilt U dat dan steeds
kenbaar maken!



GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Verwacht mag worden, dat omstreeks de dag dat de lezer zijn economische kennisreservoir uit dit blad bijvult, De Nederlandsche Bank met de handelsbanken en de coöperatieve boerenleenbanken tot overeenstemming zal zijn gekomen betreffende de toepassing van de in mei 1960 in principe overeengekomen kredietplafondregeling. De ontwikkeling van de kredietverlening aan de private sector toont in de verstreken maanden van 1961 een van het beloop van de productie afwijkend beeld. In het eerste



ROTTERDAMSCH BELEGGINGS-CONSORTIUM N.V.

Coolsingel 6 - Rotterdam

zoekt een, bij voorkeur akademisch gevormde, medewerker die belast zal worden met werkzaamheden op het gebied van

effekten-research

Hij zal in deze richting worden opgeleid en tot taak krijgen studies in verband met beleggings-selekties te verrichten.

De mogelijkheid bestaat dat hij op den duur, op basis van verkregen vakkennis, tevens wordt belast met het onderhouden van contacten naar buiten.

Kandidaten dienen de moderne talen in woord en geschrift te beheersen. De gedachten gaan uit naar een ekonoom, jurist of accountant van omstreeks 30 jaar.

Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige gegevens worden onder nummer 141 ingewacht bij

Psychologisch Adviesbureau
L. Deen en Dr. J. G. H. Bokslag
Nwe Binnenweg 474, R'dam.

kwartaal stijgt de kredietverlening met ca. 10 pCt., d.i. gemiddeld met 3 pCt. per maand. De nationale produktie haalt dit percentage op geen stukken na. Nu is het zeer wel mogelijk, dat de grote produktie tegen eind 1960 eerst begin 1961 tot grotere verkopen heeft geleid en tot een versterkte toeneming van de debiteurenpost. Dit kan de kredietvraag hebben gestimuleerd. Zou deze „time-lag” bestaan, dan is het monetaire gevaar van de kredietexpansie minder groot dan uit de stijging van de absolute cijfers blijkt. De cijfers van april en volgende maanden zijn daardoor wel uiterst belangrijk, omdat zij meer dan de gegevens over het eerste kwartaal een indicatie geven van de ontwikkeling. Die over april zijn in elk geval bemoedigend, nl. een stijging met f. 43 mln., hetgeen overigens toch nog meer is dan 1 pCt. Over de mei-cijfers bestaan nog slechts, op de gepubliceerde maandstaatjes van enkele banken gebaseerde, vermoedens en die wijzen op een teruggang bij de debiteuren. Seizoenfactoren zouden echter de fundamentele ontwikkeling kunnen versluieren.

Het teruglopen van het saldo van het Rijk en de toeneming van de goud- en deviezenreserves bij De Nederlandsche Bank hebben, slechts gedeeltelijk gecompenseerd door de uitzetting van de bankbiljettencirculatie, de ruimte op de geldmarkt vergroot. Deze is in de verslagweek blijven aanhouden. Ook in de afgelopen week lag de dollarkoers op of iets boven het minimumpunt, zodat mag worden aangenomen, dat de afdracht van deviezen aan de Centrale Bank nog voortgang heeft gevonden.

Kapitaalmarkt.

In een vlot tempo worden de buitenlandse guldensleningen thans ter emissiemarkt aangeboden. Na de Brusselse Maatschappij der Waterleidingen, waarvan vorige week reeds melding is gemaakt, hebben in de afgelopen week de Kopenhaagse Telefoon Mij., de E.G.K.S., de Europese Investeringsbank en de Belgische Petroleum Raffinaderij een beroep op onze markt gedaan. Met grote snelheid wordt hierdoor het uitgetrokken bedrag uitgeput. Het is overigens nog de vraag, of boven het vastgestelde quotum niet toch vergunning wordt gegeven. De Minister van Financiën heeft immers in mei in de Eerste Kamer medegedeeld, dat de enige uitzondering t.a.v. de vrijheid van internationaal kapitaalverkeer voorzichtig zal worden opgeruimd, waarmee

hij dus volledige vrijheid in het vooruitzicht heeft gesteld. Wat de kapitaalimport betreft duidt de koersontwikkeling ter beurze op een omslag. Wij zouden dus kunnen zien, dat in de eerstkomende maanden geen netto-import, doch juist netto-kapitaalexport gaat optreden. Mocht dit gebeuren dan zou een aantrekken van de rente mogelijk worden.

Hoe begeerd Philipsaandelen in het buitenland echter nog zijn, blijkt uit de samenstelling van de portefeuilles van 385 Amerikaanse en Canadese beleggingsfondsen. Eind maart jl. was Philips met een koerswaarde van D.M. 655,2 mln. het meest vertegenwoordigde Europese fonds; Koninklijke met D.M. 504 mln. en Unilévér met D.M. 226,6 mln. volgden hier onmiddellijk op. Ons land is dus de favoriet wat betreft de Europese aandelen.

Adverteer in „E.-P.B.”



GRASSO'S



KONINKLIJKE MACHINEFABRIEKEN N.V.

gevestigd te 's-Hertogenbosch

Uitgifte

van

nom. f 916.000.- gewone aandelen

elk groot nom. f 1.000.- aan toonder
voor de helft gerechtigd tot het dividend over het boekjaar 1961
en ten volle tot dat over volgende boekjaren.

tot de koers van 225 pCt.

uitsluitend voor houders van claims van de thans uitstaande gewone aandelen in de verhouding van nom. f 2.000.- uitstaande gewone aandelen op nom. f 1.000.- nieuwe gewone aandelen.

Ondergetekende bericht, dat zij de inschrijving op bovengenoemde uitgifte openstelt op

Woensdag, 5 Juli 1961,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

bij haar kantoren te **Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage** en **'s-Hertogenbosch**, op de voorwaarden van het prospectus dd. 27 Juni 1961.

Exemplaren van het prospectus en inschrijvingsbiljetten, alsmede - tot een beperkt aantal - van de statuten en van het jaarverslag over het boekjaar 1960 zijn bij de inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

Amsterdam, 27 Juni 1961.

AMSTERDAMSCH E BANK N.V.

| Indexcijfers aandelen. (1953 = 100) | 29 dec. 1960 | 23 juni 1961 | 30 juni 1961 |
|--|-----------------|-----------------|-----------------|
| Algemeen | 395 | 416 | 408 |
| Intern. concerns | 564 | 576 | 562 |
| Industrie | 329 | 376 | 371 |
| Scheepvaart | 176 | 189 | 185 |
| Banken | 220 | 236 | 233 |
| Handel enz. | 149 | 164 | 161 |

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

| Aandelenkoersen. | 29 dec. 1960 | 23 juni 1961 | 30 juni 1961 |
|--|-----------------------------------|-----------------------------------|---------------------------------|
| Kon. Petroleum | f. 123,10 | f. 120,20 | f. 116,— |
| Philips G.B. | 1.183 ³ / ₄ | 1.025 ¹ / ₂ | 979 ³ / ₄ |
| Unilever, | 785 | 796 | 778 |
| Hoogovens, n.r.c. | 789 | 968 | 959 |
| A.K.U. | 486 ¹ / ₂ | 428 | 425 |
| Kon. Ned. Zoutind., n.r.c. | 1.035 | 1.145 | 1.155 |
| Zwanenberg-Organon | 870 | 1.050 | 1.025 |
| Rotterd. Droogdok | 467 | 525 | 541 |
| Robeco | f. 237 | f. 246,50 | f. 241,50 |
| Amsterd. Bank | 392 | 375 ¹ / ₂ | 374 |
| New York. | | | |
| Dow Jones Industrials | 616 | 689 | 684 |
| Restestand. | | | |
| Langl. staatsobl. a) | 4,20 | 3,87 | 3,95 |
| Aand.: internationalen a) | 2,80 | | 3,03 |
| lokalen a) | 3,38 | | 3,59 |
| Disconto driemaands schatkist- papier | 1,50 | 1/8 | 1/8 |

a) Bron: Veertiendaags beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

C. D. JONGMAN.

gemeente enschede



Sollicitanten worden opgeroepen naar de betrekking van **hoofd van het sociografisch en statistisch bureau.**

Taak: het geven van leiding op o.m. de volgende terreinen: stedebovkvkundig onderzoek, lokaal en regionaal vervoersonderzoek en behoefteterminen, analyses en adviezen van uiteenlopende aard, verzorging van de vele contacten, die dit werk in een snel groeiende industriestad (128.000 inwoners) en op regionaal terrein met zich medebrengt.

Bureau: Het bureau heeft een veelzijdige gemeentelijke en een regionaal medewerkende taak; het bestaat uit een onderzoeksteam (sociaal geograaf, econoom, socioloog, middelbaar onderzoekers) en een afdeling voor statistiek en documentatie.

Eisen: Doctoraal examen sociale geografie, sociologie of sociografie. Ervaring op de aangegeven gebieden. Belangstelling voor economische vraagstukken.

Rangindeling en salaris: naar gelang van bekwaamheid; salaris referendaris f 887,— tot f. 1145,—, referendaris 1ste klas f. 982,— tot f. 1213,— en administrateur f. 1078,— tot f. 1312,— per maand, de bekende toelagen inbegrepen. Vakantietoelage 4%, vergoeding krachtens de tijdelijke ziektekostenregeling en eventueel kindertoelage.

Woning enz. gehuuden: Voor het verkrijgen van een woning wordt de grootst mogelijke medewerking verleend. Reiskosten voor wekelijks gezinsbezoek en verhuiskosten worden vergoed, vaste vergoeding inrichtingskosten 5% van de bezoldiging en tegemoetkoming van 90% in pensiekosten.

Aanmelding: uitsluitend schriftelijk met vermelding letter N aan de afdeling personeelszaken van de gemeentesecretarie. Een sollicitatieformulier zal daarna worden toegezonden.

EUROPESE INVESTERINGSBANK

Uitgifte

van

nom. f. 50.000.000.- 4 1/2% 20-jarige obligatiën,

in stukken van nominaal f. 1.000.- aan toonder,

tot de koers van 100 pCt.

Aflossing geschiedt à pari op 15 Juli, voor de eerste maal op 15 Juli 1967, in 14 gelijke jaarlijkse termijnen van f. 3.350.000.- en een 15e termijn van f. 3.100.000.-.

Vervroegde algehele of gedeeltelijke aflossing is toegestaan van 15 Juli 1971 af, uitsluitend op 15 Juli van elk jaar, in de jaren 1971 t/m 1975 à 101 1/4 %, daarna à 101 %.

Ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving op bovengenoemde uitgifte openstellen op

Vrijdag, 7 Juli 1961

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

bij hare kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, voor zover aldaar gevestigd, op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte d.d. 29 Juni 1961.

Exemplaren van het prospectus en inschrijvingsbiljetten alsmede - tot een beperkt aantal - exemplaren van de statuten van de Europese Investeringsbank en van haar laatste jaarverslag zijn verkrijgbaar bij de inschrijvingskantoren.

Amsterdam, 29 Juni 1961.
Rotterdam

AMSTERDAMSCHЕ BANK N.V.
DE TWENTSCHE BANK N.V.
HOPE & CO.
R. MEES & ZONEN
NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.
PIERSON, HELDRING & PIERSON
ROTTERDAMSCHЕ BANK N.V.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie
van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 22,50;
fr. p. post f. 23,60; voor stu-
denten f. 19,—; fr. per post
f. 20,10.

★

Abonnementen worden aan-
genomen door de boekhandel
en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

ERVAREN BELASTINGJURIST,

dertiger, zoekt voor posttverbetering passende functie op belastingadviesbureau of accountantskantoor dan wel bij handels- of industriële onderneming. Brieven onder no. E.S.B. 31-1, postbus 42, Schiedam.



Bij de Bibliotheek van de Directie voor de Economische Voorlichting en Exportbevordering, ressorterende onder het Ministerie van Economische Zaken wordt gevraagd een:

ASSISTENT(E)

voor het verstrekken van inlichtingen aan bezoekers van de cataloguskamer en voor het verrichten van literatuuronderzoekingen.

Vereist: Middelbare opleiding, goede kennis der moderne talen, ervaring in bibliotheek- en documentatiewerk. Zij, die met goed gevolg het kandidaats-examen Economie hebben gedaan of in het bezit zijn van het diploma M.O. Economie, c.q. het diploma G.O. hebben behaald, genieten de voorkeur. Salarisgrenzen: min. f 497,— p.m. incl. huurcomp.; max. f 678,— p.m. incl. huurcomp. Sollicitaties onder no. 6368/7188 (in linkerbovenhoek env. en brief) aan het bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1, Den Haag.

HET PRODUKTSCHAP VOOR VIS EN VISPRODUKTEN

vraagt voor spoedige indiensttreding

een ECONOOM

met belangstelling voor statistiek.

Brieven met uitvoerige inlichtingen te richten tot het secretariaat van het Produktschap, Wassenaarseweg 20 te 's-Gravenhage.

Leeft met Uw tijd mee!

Leest de „E.-S.B.”

BELGISCHE PETROLEUM RAFFINADERIJ (B.P.R.)

Naamloze Vennootschap

(RAFFINERIE BELGE DE PETROLES (R.B.P.), Société Anonyme)

gevestigd te Antwerpen.

UITGIFTE van

nominaal f 10.000.000,- 5 pct. 15-jarige obligaties,

in stukken groot nominaal f 1000,- aan toonder.

Ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving op bovengenoemde obligaties openstellen op

DINSDAG 11 JULI 1961

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

bij hun kantoren te **Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en 's-Hertogenbosch**, voor zover aldaar gevestigd,

tot de koers van 100 pct.,

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 30 juni 1961.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn verkrijgbaar bij de kantoren van inschrijving.

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

**F. VAN LANSCHOT
VERMEER & CO.**

Amsterdam,
's-Hertogenbosch, 30 juni 1961.



O.H.R.A. ziektekostenverzekering

**Waardevaste
Standaard- (gezins-)
Polls (fl. 320.- jaarpremie)**

zijpendaalseweg 81 tel. 08300-24131



Handelsinformatie- en Incassobureau

SCHIEDAMSEVEST 42 P
TELEFOON 12 01 76 (m.l.)

ROTTERDAM

H. BRONS Jr
MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON (010) 11.19.80 *

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM-2

KOPENHAAGSE TELEFOON MAATSCHAPPIJ

(KJØBENHAVNS TELEFON AKTIESELSKAB)

gevestigd te Kopenhagen

UITGIFTE van

f 25.000.000,- 4³/₄ pCt. obligaties 1961

in stukken van nominaal f 1000,- aan toonder

TOT DE KOERS VAN 100 pCt.

De ondergetekenden berichten dat zij de inschrijving op bovenvermelde obligaties op de voorwaarden van het heden verschenen prospectus openstellen op

MAANDAG 10 JULI 1961

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur

bij hun kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, voor zover aldaar gevestigd.

Prospectussen en inschrijvingsformulieren zijn bij de kantoren van inschrijving verkrijgbaar.

De Twentsche Bank N.V.

Amsterdamsche Bank N.V.

Incasso-Bank N.V.

Lippmann, Rosenthal & Co.

Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.

Rotterdamsche Bank N.V.

Amsterdam, 30 juni 1961.



Chef de bureau, tekent post:
„Wat zien die brieven er perfect uit,
juffrouw Fraay”!



Juffrouw Fraay: „Dank u, mijnheer
Edelman, maar vergeet u niet óók het
schrijfmachinelint een compliment te
geven.”



Chef de bureau: „U bedoelt de Kartro
schrijfmachinelinten! Welnu, juffrouw
Fraay, u èn Kartro... alle hulde”



Inderdaad, Kartro Everlasting-linten
zijn ongeëvenaard in levensduur en
geven die onmiskenbare correspon-
dentie-standing.

KO 1046-6

N. V. Kartro, Kloveniersburgwal 47 Amsterdam. Tel. 020 - 22.33.44

Het nog al maar snel toene-
men van het aantal abon-
nees van het weekblad



wijst er wel op hoezeer dit
beleggingsadvies-orgaan, dat
specifiek de belangen van
de particuliere belegger be-
hartigt, in een behoefte
voorziet.

Te verwonderen behoeft dit
eigenlijk niet, want Bel-Bel
tracht volledig objectief te
zijn; het is in begrijpelijke
taal geschreven en zeer
overzichtelijk van indeling.

**Vraagt toezending van gratis
proefnummer.**

★

Abonnementen (per jaar
f. 19,—; p. kwartaal f. 5,50)
kunnen elk kwartaal ingaan
en dienen te worden opge-
geven bij de Administratie
van „Bel-Bel”, Postbus 42,
Schiedam.

HOGЕ АUТOРИТЕИТ

van de

EUROPESE GEMEENSCHAP VOOR KOLEN EN STAAL

Uitgifte

van

nom. f. 50.000.000.- 4 1/2 % 20-jarige obligatiën 1961

(Secured Bonds Zestiende Serie)

in stukken van nominaal f. 1.000.- aan toonder,

tot de koers van 100 pCt.

Aflossing geschiedt à pari op 1 Augustus voor de eerste maal op 1 Augustus 1967, in 14
gelijke jaarlijkse termijnen van f. 3.350.000.- en een 15e termijn van f. 3.100.000.-.

Vervroegde gehele of gedeeltelijke aflossing is toegestaan van 1 Augustus 1971 af, uit-
sluitend op 1 Augustus van elk jaar, in de jaren 1971 t/m 1975 à 101 1/2 %, daarna à 101 %.

Ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving op bovengenoemde uitgifte open-
stellen op

Vrijdag, 7 Juli 1961

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

bij hare kantoren te **Amsterdam, Rotterdam** en 's-Gravenhage, voor zover aldaar
gevestigd, op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte d.d. 29 Juni 1961.

Exemplaren van het prospectus en inschrijvingsbiljetten alsmede - tot een beperkt
aantal - exemplaren van de van kracht zijnde tekst van het Verdrag van 18 April 1951 en
van het laatste Financiële Verslag van de Hoge Autoriteit zijn verkrijgbaar bij de in-
schrijvingskantoren.

Amsterdam
Rotterdam, 29 Juni 1961.

AMSTERDAMSCHЕ BАNK N.V. **NEDERLANDSCHE HАNDEL-MААTSCHAPPIJ, N.V.**
DE TWENTSCHE BАNK N.V.
HOPE & CO.
R. MEES & ZONEN
PIERSON, HELDRING & PIERSON
ROTTERDAMSCHЕ BАNK N.V.

CENTRAAL



BEHEER

CENTRAAL BEHEER

**ONDERLINGE
VERZEKERINGEN VOOR HET BEDRIJFSLEVEN**

WET - RISICO

Bedrijfs-w.a.-verzekering.
Motorrijtuigverzekering: w.a.-dekking voor
alle motorrijtuigen f. 500.000.- per gebeurtenis.
Ongevallenverzekering voor inzittenden van
personenauto's.

BRAND - RISICO

Brand- en bedrijfsschadeverzekering voor
industriële en andere objecten. Belangrijke
besparingen op de premie. Verzekerd bedrag
2,5 miljard gulden.

MOLEST - RISICO

Molestverzekering: ingeschreven bedrag
8,4 miljard gulden.
Stormverzekering: verzekerd bedrag
1,2 miljard gulden.

VERVOER - RISICO

Transportverzekering van goederenzendingen
in binnen- en buitenland.

PENSIOEN - RISICO

Ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invalidi-
teitsverzekering van werknemers. Verzekerd
bedrag 1,5 miljard gulden.
Belegd vermogen 325 miljoen gulden.

CENTRAAL



BEHEER

**BOS EN LOMMERPLANTSOEN 1
AMSTERDAM - WEST
TEL. 134971 - POSTBUS 8400**

Sluit uw verzekering bij de



Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVERZEKERING EN LIJFRENTEN

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

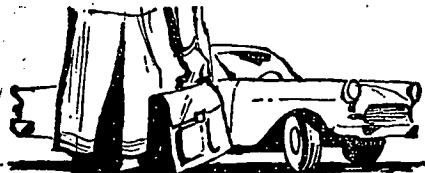
Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.



LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM



waar u heengaat ...

de **minifon** gaat met u mee!

*minifon, de handige
zakdicteermachine
van 8 ons,
die - dank zij werking
op batterijen,
autoaccu of lichtnet -
overall paraat is.*

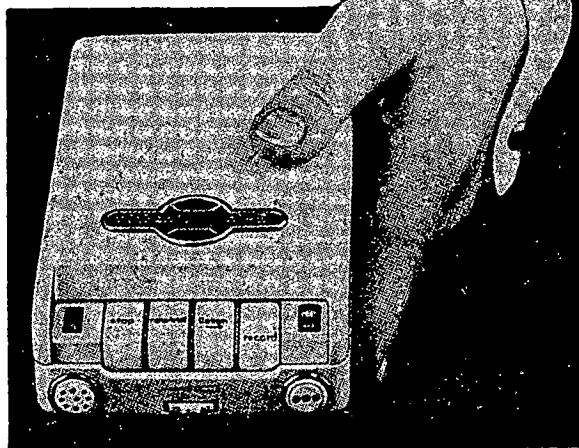
thans in 4 modellen:

Attaché voor dictaat
onderweg of op kantoor;

P 55 voor ononderbroken
opname tot 5 uur;

HiFi ook voor perfecte
muziekopname
(tot 12.000 Hz);

Office voor kantoorgebruik;
tevens voor het uitwerken
van op de attaché
opgenomen tekst.



Veenman kantoormachines n.v.

Vraag prospectus E
en vermeld a.u.b. het
model waarin u belang
stelt.

Rotterdam, Goudsesingel 108, tel. (010) 120196 - Amsterdam, Keizersgracht 480, tel. (020) 33898 - Hengelo, Enschedesestraat 39, tel. (05400) 8565